

REPUBLIKA E KOSOVËS - РЕПУБЛИКА КОСОВО - REPUBLIC OF KOSOVO
GJYKATA KUSHTETUESE
УСТАВНИ СУД
CONSTITUTIONAL COURT

Priština, 30. septembar 2019. godine
Br. ref.:RK 1433/19

REŠENJE O NEPRIHVATLJIVOSTI

u

slučaju br. KI108/18

Podnosilac

Blerta Morina

**Zahtev za ocenu ustavnosti odluke Agencije za civilnu registraciju
br. 64/04 od 13. juna 2018. godine**

USTAVNI SUD REPUBLIKE KOSOVO

u sastavu:

Arta Rama-Hajrizi, predsednica
Bajram Ljatifi, zamenik predsednika
Bekim Sejdiu, sudija
Selvete Gerxhaliu-Krasniqi, sudija
Gresa Caka-Nimani, sudija
Safet Hoxha, sudija
Radomir Laban, sudija
Remzi Istrefi-Peci, sudija i
Nexhmi Rexhepi, sudija

Podnosilac zahteva

1. Zahtev je podnela Blerta Morina, koju zastupa advokat Rina Kika (u daljem tekstu: podnosilac zahteva).
2. Poštujući to što se samoidentifikuje kao muškarac, Sud će se podnosiocu zahteva obraćati u tom rodu (vidi predmet Evropskog suda za ljudska prava u vezi sa praksom poštovanja samoidentifikacije lica, *X. protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, sada Severne Makedonije*, presuda od 17. januara 2019. godine, stav 1).

Osporena odluka

3. Podnosilac zahteva osporava odluku [br. 64/14] od 13. juna 2018. godine Komisije za razmatranje žalbi protiv odluka kancelarija za civilni status, koja funkcioniše kao deo Agencije za civilnu registraciju pri Ministarstvu unutrašnjih poslova Vlade Republike Kosovo (u daljem tekstu: Agencija za civilnu registraciju).

Predmetna stvar

4. Predmetna stvar je ocena ustavnosti osporene odluke, kojom su, prema navodima podnosioca zahteva, povređena njegova osnovna prava i slobode zagarantovana članovima 23. [Ljudsko dostojanstvo], 24. [Jednakost pred zakonom] i 36. [Pravo na privatnost] Ustava Republike Kosovo (u daljem tekstu: Ustav) u vezi sa članom 8. (Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljem tekstu: EKLJP).
5. Podnosilac zahteva takođe traži da bude oslobođen obaveze iscrpljivanja pravnog sredstva predviđenog zakonom, kao obaveze koja je utvrđena stavom 7 člana 113. [Jurisdikcija i ovlašćene strane] Ustava, stavom 2. člana 47. [Individualni zahtevi] Zakona i tačkom (b) stava (1) pravila 39. [Kriterijum o prihvatljivosti] Poslovnika.

Pravni osnov

6. Zahtev je zasnovan na stavovima 1 i 7 člana 113. Ustava, članovima 22. [Procesuiranje podnesaka] i 47. Zakona o Ustavnom sudu br. 03/L-121 (u daljem tekstu: Zakon), kao i na pravilu 32 [Podnošenje podnesaka i odgovora] Poslovnika o radu Ustavnog suda (u daljem tekstu: Poslovnik).

Postupak pred Ustavnim sudom

7. Dana 30. jula 2018. godine, podnosilac je podneo zahtev Ustavnom sudu Republike Kosovo (u daljem tekstu: Sud).
8. Dana 16. avgusta 2018. godine, predsednica Suda je imenovala sudiju Gresu Caka-Nimani za sudiju izvestioca i Veće za razmatranje, sastavljeno od sudija: Radomir Laban (predsedavajući), Remzije Istrefi-Peci i Nexhmi Rexhepi.

9. Dana 26. septembra 2018. godine, Ombudsman je na sopstvenu inicijativu dostavio Sudu zahtev da se pojavi kao *Amicus Curiae* ("prijatelj suda") u vezi sa slučajem KI108/18. Uz svoj zahtev, Ombudsman je dostavio i pismeni podnesak, odnosno Pravno mišljenje u svojstvu *Amicus Curiae*, u vezi sa predmetnim slučajem.
10. Dana 27. septembra 2018. godine, Sud je obavestio podnosioca o registraciji zahteva i poslao kopiju zahteva Agenciji za civilnu registraciju.
11. Dana 9. oktobra 2018. godine, na osnovu stava (1) pravila 55. [*Amicus Curiae*] Poslovnika, sudija izvestilac se konsultovala sa Većem za razmatranje u vezi sa usvajanjem zahteva Ombudsmana da se pojavi kao *Amicus Curiae* u vezi sa slučajem KI108/18.
12. Dana 11. oktobra 2018. godine, sudija izvestilac je nakon konsultacije sa Većem za razmatranje usvojila zahtev Ombudsmana da se pojavi kao *Amicus Curiae* i na taj način prihvatila Pravno mišljenje koje je dostavio Ombudsman kao sastavni deo spisa u slučaju KI108/18. Istog dana, sudija izvestilac je na osnovu stava (2) pravila 55 Poslovnika obavestila sve sudije Suda o odluci o odobrenju učešća Ombudsmana u svojstvu *Amicus Curiae* u slučaju KI108/18.
13. Dana 16. oktobra 2018. godine, Sud je obavestio Ombudsmana da je njegov zahtev da se pojavi kao *Amicus Curiae* razmotren od strane Suda i da je usvojen na osnovu gore navedenih pravila Poslovnika. U tom pogledu, Ombudsmanu je potvrđeno da je Pravno mišljenje koje je dostavljeno Sudu sada sastavni deo spisa slučaja KI108/18.
14. Istog dana, Sud je obavestio podnosioca zahteva i Agenciju za civilnu registraciju o zahtevu Ombudsmana da se pojavi kao *Amicus Curiae* za slučaj KI108/18. Sud ih je takođe obavestio i o odluci o odobrenju učešća Ombudsmana u svojstvu *Amicus Curiae* i poslao im kopiju Pravnog mišljenja koje je dostavio Ombudsman.
15. Istog dana, Sud se obratio Sudskom savetu Kosova (u daljem tekstu: SSK) i obavestio ga o (i) registraciji zahteva i poslao mu kopiju zahteva; (ii) zahtevu Ombudsmana da se pojavi kao *Amicus Curiae* za slučaj KI108/18 i odluci o odobrenju učešća Ombudsmana u svojstvu *Amicus Curiae* i poslao mu kopiju Pravnog mišljenja koje je dostavio Ombudsman, i (iii) zahtevu da do 31. oktobra 2018. godine dostavi odgovarajuće komentare u vezi sa navodima podnosioca zahteva i podržavanju tih navoda od strane Ombudsmana, da u okolnostima konkretnog slučaja, tužba za upravni spor ne predstavlja delotvorno pravno sredstvo. Sud se obratio SSK-u sa četiri konkretna pitanja u vezi sa ocenom „delotvornosti“ pravnog sredstva, izgrađena na osnovu sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP), i to:

(i) Da li smatrate da tužba za pokretanje upravnog spora kao pravno sredstvo ispunjava standarde da bude "dovoljno sigurno ne samo u teoriji nego i u praksi" u okolnostima konkretnog slučaja; (ii) Da li smatrate da tužba za pokretanje upravnog spora kao pravno sredstvo ispunjava odgovarajuće standarde da se smatra "raspoloživim" za podnosioca, "dostupnim" za njega i "delotvornim" u vezi sa navodima iznesenim u

zahtevu KI108/18. Primeri iz sudske prakse u ovom pogledu bili bi korisni; (iii) Da li smatrate da tužba za pokretanje upravnog spora kao pravno sredstvo pruža “mogućnost odgovarajuće ispravke” i “razumne izgleda za uspeh” u vezi sa navodima podnosioca izloženim u zahtevu KI108/18. Primeri iz sudske prakse u tom pogledu bili bi korisni, i (iv) Da li smatrate da postoje “posebne okolnosti” u slučaju podnosioca zahteva koje bi potencijalno ispunjavale kriterijume za oslobađanje podnosioca od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava”.

16. U određenom roku, Sud nije primio bilo kakav odgovor ili komentar od SSK-a.
17. Dana 2. novembra 2018. godine, sudija izvestilac je nakon što se konsultovala sa Većem za razmatranje i obavestila sve sudije Suda, uputila nekoliko pitanja Forumu Venecijanske komisije u vezi sa slučajem KI108/18, i to:

(i) Kakva je praksa u vašem sudu za razmatranje prihvatljivosti predmeta u kojima podnosioci zahteva nisu iscrpeli sva pravna sredstva koja su raspoloživa prema važećem zakonodavstvu, ali tvrde da ista nisu delotvorna u okolnostima njihovog slučaja?; (ii) Da li je vaš sud ikada oslobodio nekog podnosioca zbog “specifičnih/posebnih okolnosti” ili njegovih/njenih argumenata o “nepopravljivoj šteti” od potrebe iscrpljivanja svih pravnih sredstava pre podnošenja ustavne žalbe (ili neke slične žalbe) vašem sudu? Ako je odgovor da, cenili bismo ako biste nam poslali link sa relevantnim odlukama, po mogućnosti na engleskom jeziku, i (iii) Da li je vaš sud ikada razmatrao meritum nekog predmeta po pitanju transrodnih prava? Ako je odgovor da, možete li nam dostaviti link do kopije takve odluke, po mogućnosti na engleskom jeziku?

18. U periodu između 2. i 23. novembra 2018. godine, Sud je primio ukupno 16 (šesnaest) odgovora/komentara u vezi sa zahtevom Suda za dostavljanje dodatnih informacija o sudskoj praksi. Jedan odgovor je primljen od Odeljenja za istraživanje ESLJP-a, a ostali odgovori su primljeni od nekoliko ustavnih/vrhovnih sudova članova Foruma Venecijanske komisije, odnosno od sudova iz Nemačke, Bugarske, Republike Češke, Mađarske, Letonije, Meksika, Portugalije, Slovačke, Švedske, Lihtenštajna, Finske, Holandije, Estonije, Hrvatske i Severne Makedonije. Odgovori koji su primljeni od Foruma Venecijanske komisije prikazani su u stavovima 105-138 ovog rešenja o neprihvatljivosti.
19. Dana 8. novembra 2018. godine, Sud je poslao SSK-u ponovljeni zahtev za dostavljanje komentara, podsećajući ih da su njihovi odgovori/komentari u vezi sa proceduralnim aspektom iscrpljivanja pravnih sredstava korisni za razmatranje navoda podnosioca zahteva podržanih Pravnim mišljenjem Ombudsmana. U tom smislu, Sud je ostavio SSK-u dodatni rok od sedam (7) dana da dostavi svoje odgovore i komentare u vezi sa gore navedenim pitanjima koja je postavio Sud.
20. Dana 20. novembra 2018. godine, SSK je dostavio svoje odgovore i komentare Sudu. Odgovori i komentari primljeni od SSK-a prikazani su u stavovima 84-88 ovog rešenja o neprihvatljivosti.

21. Istog dana, podnosilac zahteva je tražio od Suda da ga obavesti “što je pre moguće o statusu postupka” u slučaju KI108/18.
22. Dana 29. novembra 2018. godine, Sud je obavestio podnosioca zahteva o statusu postupka u slučaju KI108/18 i informisao ga o proceduralnim koracima koji su preduzeti do tog datuma. Istim dopisom, Sud je takođe obavestio podnosioca zahteva o svojim pitanjima koja je uputio SSK-u i odgovorima koje je ovaj poslednje spomenuti dostavio Sudu i poslao mu kopiju dopisa upućenog SSK-u, kao i odgovore SSK-a koji su dostavljeni Sudu. Tom prilikom, Sud je podnosiocu zahteva pružio mogućnost da dostavi svoje komentare u vezi sa komentarima koje je dostavio SSK. Konačno, Sud je takođe tražio od podnosioca zahteva da u roku od sedam (7) dana od dana prijema dopisa, obavesti Sud o dva dodatna pitanja, tako što će odgovoriti na sledeća pitanja: (i) *Da li ste podneli bilo kakav zahtev za ubrzanje postupka ili neki ekvivalentan zahtev Osnovom sudu u Prištini? Ako je odgovor da, molimo vas da nam dostavite kopiju relevantnog dokumenta i svaki drugi dokument, dodatnu informaciju ili odgovor za koji smatrate da je relevantan u ovom pogledu, i (ii) Da li je Osnovni sud u Prištini preduzeo bilo kakav korak do sada?*
23. Dana 10. decembra 2018. godine, podnosilac zahteva je odgovorio na dva gore navedena pitanja Suda i dostavio komentare u vezi sa komentarima koje je SSK dostavio 20. novembra 2018. godine. Odgovori i dodatni komentari koji su primljeni od podnosioca zahteva prikazani su u stavovima 89-93 ovog rešenja o neprihvatljivosti.
24. Dana 12. decembra 2018. godine, Sud je SSK-u, zarad njegove informisanosti, poslao kopiju dodatnih komentara primljenih od podnosioca zahteva kao dodatne komentare u odnosu na odgovore i komentare SSK-a koji su dostavljeni Sudu.
25. Dana 23. marta 2019. godine, podnosilac zahteva je na sopstvenu inicijativu obavestio Sud da Odeljenje za upravne sporove Osnovnog suda u Prištini (u daljem tekstu: Osnovni sud) od trenutka kada je podneta njegova tužba za upravni spor, dana 24. jula 2018. godine, do trenutka poslednjeg izveštavanja Sudu, još uvek nije poslalo “*nikakav poziv, pozivnicu ili drugi zahtev*” u vezi sa pokrenutom tužbom. Podnosilac zahteva je naveo da je kao rezultat toga, dana 22. marta 2019. godine, on podneo svoj drugi zahtev za “*ubrzanje postupka*” povodom njegove tužbe i dostavio Sudu kopiju njegovog zahteva za ubrzanje postupka upućenog Osnovnom sudu. Na kraju, podnosilac zahteva je tražio od Suda da ga obavesti o fazi u kojoj se nalazi razmatranje zahteva KI108/18.
26. Dana 28. marta 2019. godine, Sud je poslao dopis Osnovnom sudu, kojim ga je obavestio o registraciji zahteva i tražio od njega da najkasnije do 9. aprila 2019. godine obavesti Sud u vezi sa fazom postupka u kojoj se nalazi razmatranje tužbe za upravni spor koju je podnosilac zahteva podneo 24. jula 2018. godine.
27. Dana 12. aprila 2019. godine, Osnovni sud je odgovorio na zahtev Suda i obavestio ga o sledećem: “*Pozivajući se na vaš zahtev, obaveštavamo vas da u predmetu A. br. 1822/2018 od 24.06.2018. godine povodom tužbe tužilje, Blerte Morina, ovaj sud još uvek nije preduzeo bilo kakvu procesnu radnju uprkos tome što je sud upoznat sa hitnošću rešavanja predmeta. Sve to zbog*

velikog broja predmeta koje imamo, a koji čekaju na rešavanje prema prioritetu prijema u sudu”.

28. Istog dana, Sud je obavestio podnosioca da se zahtev KI108/18 nalazi u fazi razmatranja, obavestavajući ga konkretno o daljim proceduralnim koracima koji su preduzeti do tog datuma.
29. Dana 16. aprila 2019. godine, 5. juna 2019. godine i 4. jula 2019. godine, podnosilac zahteva je obavestio Sud da je odnosno po tim datumima podneo svoj treći, četvrti i peti zahtev za ubrzanje postupka pred Osnovnim sudom.
30. Dana 21. avgusta 2019. godine, izveštaji u medijima su istakli činjenicu da je Osnovni sud, pred kojim se u toku razmatranja nalazi i tužba za upravni spor podnosioca zahteva, dana 27. decembra 2018. godine, doneo meritornu odluku u predmetu koji je sličan predmetu koji se razmatra pred ovim Sudom. Ovaj poslednje navedeni je iz istih izveštaja u medijima saznao da je i Apelacioni sud, dana 2. avgusta 2019. godine, potvrdio u celosti odluku Osnovnog suda, koji je upravnim organima opštine Prizren naložio da se licu „Y“ [čiji se tačan identitet neće otkriti od strane Suda, po službenoj dužnosti, na osnovu stava (6) pravila 32. Poslovnika o radu] promeni ime po njegovom zahtevu i oznaka pola sa „Ž“ (Ženski) u „M“ (Muški); (detalji ovog slučaja se ogledaju u stavu 167. ovog rešenja o neprihvatljivosti).
31. Dana 5. septembra 2019. godine, Veće za razmatranje je razmotrilo preliminarni izveštaj sudije izvestioca i preporučilo Sudu, jednoglasno, neprihvatljivost zahteva.

Pregled činjenica u slučaju KI108/18

32. Podnosilac zahteva je rođen u Đakovici. U trenutku podnošenja zahteva Sudu, podnosilac zahteva je u matičnim knjigama Republike Kosovo upisan pod imenom “Blerta Morina” i sa oznakom za ženski pol, odnosno “Ž”.
33. Iz spisa predmeta proizilazi da je podnosilac zahteva oduvek imao tendencije da se identifikuje sa muškim rodom, a ne sa ženskim rodom koji mu je pripisan pri rođenju. Kao odrastao čovek, tvrdi da živi i predstavlja se kao *“muškarac u svim sferama života: na poslu, u gradu, za vreme koje provodi sa porodicom, u kući, tokom vremena koje provodi sa prijateljima i u svim ostalim situacijama i okolnostima iz svakodnevnog života”*. On takođe tvrdi da se ime i pol koji su naznačeni u njegovim identifikacionim ispravama ne podudaraju sa imenom kojim se predstavlja i rodom sa kojim se identifikuje. Ovo ga, kako navodi, prisiljava *“da prolazi preko teških iskustava a i diskriminirajućih u njegovom svakodnevnom životu”*.
34. Dana 27. decembra 2017. godine, prema spisima predmeta, podnosilac zahteva je otišao na pregled kod psihologa i psihoterapeuta kako bi razgovarao sa njim o pitanju hormonske terapije radi fizičke *„tranzicije“* iz žene u muškarca (za definiciju *“tranzicije”* (vidi, između ostalog, publikaciju na koju se poziva podnosilac zahteva World Professional Association for Transgender Health, *“Standards of Care for the Health of Transexual, Transgender, and Gender Nonconforming People”*). Podnosilac zahteva je dobio pozitivnu preporuku od

medicinskog stručnjaka kod koga se pregledao. U januaru 2018. godine, podnosilac zahteva je obavio još jedan lekarski pregled u jednoj klinici u Severnoj Makedoniji u kojoj je i počeo hormonsku terapiju za tranziciju.

35. Dana 4. aprila 2018. godine, podnosilac je podneo zahtev Kancelariji za civilni status, Odeljenje za opšte administrativne poslove u opštini Đakovica (u daljem tekstu: Kancelarija za civilni status). Zahtev podnosioca je sadržavao dva elementa. Prvi element zahteva odnosio se na konkretan zahtev podnosioca za promenu ličnog imena sa "Blerta" u "Blert"; dok se drugi element zahteva odnosio na konkretan zahtev podnosioca za promenu oznake za pol sa "Ž" na "M".
36. Podnosilac je od Kancelarije za civilni status tražio da se njegovo lično ime i oznaka za pol prema njegovom predlogu promene u svim identifikacionim ispravama, tako da *"ime i oznaka pola budu u skladu sa njegovim polnim identitetom"*. U svom zahtevu, podnosilac je objasnio da je od detinjstva imao tendencije da se oblači kao muško i da se identifikuje sa muškim rodom, a ne sa ženskim rodom koji mu je pripisan pri rođenju. Svoj zahtev za promenu imena i oznake za pol, podnosilac je argumentovao navodeći da se oseća diskriminisanim i izopštenim iz društva zbog nepodudaranja njegovog rodnog identiteta sa oznakom za pol u njegovim identifikacionim ispravama. On je izjavio da ime "Blerta" sprečava njegovu integraciju u društvo jer mu ne omogućava da živi slobodno i u skladu sa svojim rodnim identitetom, odnosno identitetom muškog roda. Kao rezultat toga, argumentovao je da promena imena predstavlja suštinski uslov za njegovu integraciju u društvo. Što se tiče njegovog zahteva za promenu oznake za pol, argumentovao je da pol koji je pripisan osobi pri rođenju ne predstavlja glavnu odrednicu jer je od važnosti lična percepcija roda ili rod koji osoba smatra za svoj. Stoga je, prema njegovim rečima, zahtev za promenu oznake za pol osnovan jer se odrednica pola u ispravama mora prilagoditi rodu sa kojim se osoba identifikuje. U prilog svojim argumentima, podnosilac je citirao i pozvao se na sledeće važeće akte/prakse primenljive u pravnom poretku Republike Kosovo: na članove 22. [Direktna primena međunarodnih sporazuma i instrumenata] i 53. [Tumačenje odredbi ljudskih prava] Ustava; (ii) član 8. EKLJP; (iii) članove 3, 6. i 12. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (u daljem tekstu: UDLJP); (iv) član 17. Pakta o građanskim i političkim pravima (u daljem tekstu: PGPP); (v) predmete ESLJP-a: *B. protiv Francuske* (presuda od 25. marta 1992. godine) i *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (presuda od 11. jula 2002. godine); (vi) članove 12. (Način promene ličnog imena) i 17. (Postupak za promenu ličnog imena na osnovu zahteva) Zakona br. 02/L-118 o ličnom imenu (u daljem tekstu: Zakon o ličnom imenu); (vii) stav 1.8 člana 6. (Razlozi za promenu ličnog imena) Administrativnog uputstva br. 19/2015 za uslove i procedure za promenu ličnog imena (u daljem tekstu: Administrativno uputstvo o ličnom imenu); (viii) stav 1.9 člana 3. (Definicije) Zakona br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova (u daljem tekstu: Zakon o ravnopravnosti polova); (ix) član 1. (Cilj) Zakona br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije (u daljem tekstu: Zakon o zaštiti od diskriminacije), i (x) Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda (*Amicus Curiae*) za Osnovni sud u Prištini u vezi sa stanjem homofobije i transfobije na Kosovu od 2. maja 2017. godine (u daljem tekstu: Pravno mišljenje Ombudsmana o stanju homofobije i transfobije na Kosovu).

37. Dana 26. aprila 2018. godine, Kancelarija za civilni status je odlukom [br. 02-201-02-8319] odbila zahtev podnosioca u odnosu na oba gore navedena elementa. U obrazloženju svoje odluke, Kancelarija za civilni status je navela da podnosilac zahteva ne ispunjava kriterijume predviđene u Administrativnom uputstvu o ličnom imenu. Prema Kancelariji za civilni status, obrazloženje koje je pružio podnosilac zahteva ne stoji i ne zadovoljava cilj podstava 1 stava 1 člana 6. ovog Administrativnog uputstva o ličnom imenu iz razloga što ime "Blerta" ne sprečava integraciju osobe u društvo u Republici Kosovo. Kancelarija za civilni status nije obrazložila odbijanje zahteva za promenu oznake za pol.
38. Dana 29. maja 2018. godine, podnosilac zahteva je protiv odluke [br. 02-201-02-8319] Kancelarije za civilni status od 26. aprila 2018. godine izjavio žalbu Agenciji za civilnu registraciju. U svojoj žalbi, podnosilac je tražio od Agencije za civilnu registraciju da poništi osporenu odluku Kancelarije za civilni status jer je ista, kako je naveo, "nezakonita i diskriminatorna". U tom smislu, podnosilac je naveo tri razloga. Prvo, prema navodima podnosioca zahteva, ova odluka je doneta u odsustvu ovlašćenja u zakonu i sledstveno nije imala zakonski osnov. Drugo, prema navodima podnosioca zahteva, ova odluka je doneta u suprotnosti sa zakonskim odredbama koje uređuju obaveznu formu ili elemente upravnog akta zbog toga što je Kancelarija za civilni status, između ostalog, propustila da pruži obrazloženje u skladu sa članom 48. (Obrazloženje pisanog administrativnog akta) Zakona br. 05/L-031 o opštoj administrativnoj proceduri (u daljem tekstu: ZAP). Treće, prema rečima podnosioca zahteva, ova odluka je nezakonita jer je doneta u suprotnosti sa Ustavom, EKLJP i sudskom praksom ESLJP-a, UDLJP, PGPP, Zakonom o ravnopravnosti polova i Zakonom o zaštiti od diskriminacije.
39. Dana 13. juna 2018. godine, Agencija za civilnu registraciju je odlukom [br. 64/04] odbila kao neosnovanu žalbu podnosioca zahteva. Agencija za civilnu registraciju je smatrala da je odluka Kancelarije za civilni status doneta u saglasnosti sa (i) članom 12. Zakona o ličnom imenu i Administrativnim uputstvom o ličnom imenu i (ii) članom 11. (Komponente koje proizilaze iz prirodnih događaja) i 32. (Osnovni dokumenti rođenja) Zakona o civilnom statusu.
40. Što se tiče prvog elementa, odnosno žalbe podnosioca zahteva u vezi sa neodobravanjem promene ličnog imena sa "Blerta" na "Blert", Agencija za civilnu registraciju je navela da razlog koji je podnosilac zahteva dao za promenu ličnog imena ne stoji jer nije dao "nijedno svedočenje, dopis, neki drugi podatak ili fotografiju, arhivski dokument koji pokazuje da lično ime Blerta Morina smeta lice u njenoj integraciji u društvo".
41. Što se tiče drugog elementa, odnosno žalbe podnosioca zahteva u vezi sa neusvajanjem njegovog zahteva za promenu oznake za pol, Agencija za civilnu registraciju je navela da podnosiocjev zahtev nije osnovan jer se "po zakonu [...] podrazumeva da [se] utvrđivanje pola i eventualna ispravka ove komponente civilnog stanja [...] vrši samo lekarskim izveštajem ili lekarskom potvrdom". Agencija za civilnu registraciju je dalje navela da "lice treba prethodno da potvrdi eventualne promene komponenata civilnog stanja koje su činjenice koje teku iz prirodnih događaja gde se obuhvaćaju i pol lica kao prirodna činjenica a koje treba da se uređuju lekarskim izveštajem onda lekarski izveštaj

proizvodi i pravne posledice u komponentama civilnog stanja". Agencija za civilnu registraciju je završila svoje obrazloženje navodeći da podnosilac zahteva nije pružio ubedljive dokaze "da ima pravo na promenu ličnog imena [...] i pola kao prirodne činjenice".

42. Dana 24. jula 2018. godine, podnosilac zahteva je protiv odluke [br. 64/04] Agencije za civilnu registraciju od 13. juna 2018. godine pokrenuo tužbu za upravni spor pred Osnovnim sudom.
43. Dana 30. jula 2018. godine, podnosilac je podneo ovaj zahtev Sudu.
44. Dana 4. decembra 2018. godine, 22. marta 2019. godine, 16. aprila 2019. godine, 5. juna 2019. godine i 4. jula 2019. godine, respektivno, podnosilac je podneo prvi, drugi, treći, četvrti i peti zahtev za ubrzanje postupka povodom tužbe za upravni spor koja je pokrenuta pred Osnovnim sudom.
45. Prema navodima podnosioca zahteva, kao i iz samih spisa predmeta i informacija dostavljenih Sudu, proizilazi da do današnjeg dana, Osnovni sud još uvek nije odlučio po tužbi za upravni spor podnosioca zahteva.

Navodi podnosioca zahteva

46. Podnosilac zahteva navodi da je odluka [br. 64/04] Agencije za civilnu registraciju od 13. juna 2018. godine doneta uz povredu njegovih osnovnih prava i sloboda zagarantovanih članovima 23. [Ljudsko dostojanstvo], 24. [Jednakost pred zakonom] i 36. [Pravo na privatnost] Ustava u vezi sa članom 8. (Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) EKLJP. U svojim navodima iznetim pred Sudom, podnosilac zahteva na početku (i) traži da se njegov zahtev proglasi prihvatljivim i stoga iznosi svoje argumente u vezi sa zahtevom za oslobađanje od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava propisanih zakonom; zatim iznosi svoje navode u vezi sa navodnim povredama gore navedenih članova kao rezultat osporene odluke Agencije za civilnu registraciju, odnosno (ii) promenu imena sa "Blerta" na "Blert" i (iii) promenu oznake za pol sa "Ž" na "M"; a na kraju, on takođe iznosi (iv) svoje argumente u vezi sa zahtevom za nadoknadu nematerijalne štete koju mu je prčinila Republika Kosovo u slučaju povrede njegovih osnovnih prava i sloboda. Sud će u nastavku predstaviti navode podnosioca zahteva fokusirajući se na ove četiri kategorije pitanja.

(i) Što se tiče iscrpljivanja pravnih sredstava

47. Po pitanju prihvatljivosti zahteva, podnosilac zahteva je svoje argumentovanje usredsredio na proceduralni uslov iscrpljivanja svih pravnih sredstava pre podnošenja zahteva Sudu, budući da su po njegovom mišljenju svi ostali uslovi za prihvatljivost ispunjeni.
48. U tom smislu, podnosilac se pozvao na sudsku praksu ESLJP-a i samog Suda, navodeći da je ovaj poslednje navedeni u mnogim slučajevima razjasnio važnost obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava i činjenicu da ova obaveza uvodi načelo supsidijarnosti koje podrazumeva da državni organi i sudovi moraju prvo imati mogućnost da spreče ili isprave povredu Ustava. Istovremeno, podnosilac zahteva je naglasio da se u pravnom sistemu Republike Kosovo, obaveza

iscrpljivanja pravnih sredstava zasniva na pretpostavci da taj pravni poredak obezbeđuje delotvorna pravna sredstva za adresiranje povrede osnovnih prava i sloboda utvrđenih u Ustavu. U konkretnom slučaju, podnosilac zahteva tvrdi da su *“pravni lekovi koji su na raspolaganju ne-efektivni za obrađivanje ovih povreda”* i stoga traži da na osnovu prakse ESLJP-a i Suda bude oslobođen ispunjenja ove obaveze utvrđene stavom 7 člana 113. Ustava, stavom 2 člana 47. Zakona i tačkom (b) stava (1) pravila 39 Poslovnika.

49. U tom kontekstu, podnosilac zahteva naglašava da su stranke dužne da iscrpe samo *“raspoloživa”* i *“dovoljna”* pravna sredstva i da postojanje takvih sredstava mora biti *“izvesno ne samo u teoriji nego i u praksi”*. U suprotnom takva sredstva će se okarakterisati kao *„neadekvatna i nedelotvorna“*. Pored toga, prema sudskoj praksi ESLJP-a, postojanje *“posebnih okolnosti”* može dovesti do oslobađanja podnosioca zahteva od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava. U prilog ovim argumentima, podnosilac zahteva se poziva na sudsku praksu ESLJP-a u predmetima *Selmouni protiv Francuske* (presuda od 28. jula 1999. godine, stav 75 i tu navedene reference) i *Van Oosterwijck protiv Belgije* (presuda od 16. novembra 1980. godine, stav 36 i tu navedene reference).
50. Podnosilac zahteva konkretno navodi da je u okolnostima njegovog slučaja: (i) pravno sredstvo zaista iskorišćeno; (ii) da je pravno sredstvo neadekvatno i *“nedelotvorno”* u konkretnom slučaju i (iii) da postoje *“posebne okolnosti”* za njegovo oslobađanje od obaveze iscrpljivanja svih pravnih sredstava propisanih zakonom.
51. Što se tiče prvog (i) i drugog (ii) argumenta, respektivno, podnosilac zahteva je naglasio da je iskoristio sva raspoloživa pravna sredstva. Ističe da je iscrpeo sva pravna sredstva u upravnom postupku na taj način što je podneo žalbu na odluku Kancelarije za civilni status i osporio istu pred Agencijom za civilnu registraciju, koja je potvrdila odluku prvonavedene. Podnosilac zahteva navodi da je takođe pokrenuo i tužbu za upravni spor pred Osnovnim sudom. Međutim, uprkos činjenici da se njegova tužba nalazi na čekanju pred Osnovnim sudom, prema rečima podnosioca zahteva, Sud treba da ga oslobodi od obaveze iscrpljivanja ovih pravnih sredstava jer su, kako se navodi, ista neadekvatna i *“nedelotvorna”* iz razloga što *“raspoloživi lekovi pružaju sigurnost samo u teoriji a ne i u praksi u slučaju podnosioca”*.
52. Pored toga, podnosilac zahteva, ne prejudicirajući odluku koju će doneti Osnovni sud ili Apelacioni sud, naglašava da *“dugi vremenski period za razmatranje i rešenje jednog administrativnog predmeta u slučaju podnosioca čini neadekvatnim i nedelotvornim pravni lek upravo zbog posebnih okolnosti u konkretnom slučaju”*. Iz tog razloga, podnosilac zahteva tvrdi da podnošenje tužbe za upravni spor, a zatim potencijalno i žalbe pred Apelacionim sudom *“ne predstavlja delotvorni pravni lek zato što ne obezbeđuje određivanje povrede prava podnosioca unutar razumnog vremena kao što se garantuje Ustavom i EKLJP”*.
53. Prilikom argumentovanja da su raspoloživa pravna sredstva *“nedelotvorna”* u okolnostima konkretnog slučaja, podnosilac zahteva se prvo poziva na Opšti godišnji izveštaj SSK-a za 2017. godinu, prema kojem se u Osnovnom sudu u Prištini, kome je i podneta tužba, nalazi ukupno 5.304 nerešenih predmeta.

Tokom 2017. godine, rešeno je ukupno 2.268 upravnih predmeta, dok je prema kvartalnom izveštaju SSK-a za 2018. godinu konstatovano da ima ukupno 5.297 nerešenih predmeta. Što se tiče vremena rešavanja upravnih predmeta u 2017. godini, prema ovim podacima, računa se da to vreme po predmetu iznosi oko 853 dana u prvom stepenu. Dalje, računice pokazuju da je u Apelacionom sudu, potrebno 412 dana za rešavanje jednog predmeta u drugom stepenu. Prema tome, ispostavlja se, kako se navodi, da je za rešavanje jednog upravnog predmeta koji se procesira u Osnovnom sudu i Apelacionom sudu potrebno u proseku vreme od 3 (tri) godine i 4 (četiri) meseca. U tom smislu, podnosilac zahteva naglašava da je Evropska komisija u Izveštaju o napretku Kosova objavljenom u aprilu 2018. godine, ocenila da će se veliki broj upravnih predmeta koji su nerešeni u Osnovom sudu *“teško smanjiti u budućem periodu”*.

54. Podnosilac zahteva takođe navodi da postoji realna mogućnost da Osnovni sud neće rešiti predmet u meritumu, već da će ga samo vratiti u upravni postupak pred upravnim organima koji su ga već rešili, što vreme trajanja postupka u najmanju ruku čini duplo dužnim. Pri naglašavanju ovog problema rešavanja upravnih predmeta, podnosilac zahteva se poziva i na konstatacije Ombudsmana u njegovom Izveštaju br. 425/2015 od 22. avgusta 2016. godine u vezi sa nedostatkom delotvornih pravnih lekova koji je upućen Ministarstvu rada i socijalne zaštite i Osnovnom sudu. Ombudsman je u tom izveštaju, prema navodima podnosioca zahteva, konstatovao da se sudovi u upravnim sporovima nisu upuštali u razmatranje merituma predmeta, već su samo utvrdili proceduralne povrede i kao posledica toga, predmeti su vraćani na ponovno razmatranje organu koji je prvobitno doneo odluku, a on ponovo odlučuje isto. Između ostalog, prema navodima, Ombudsman je u tom izveštaju takođe *“ustanovio da je bilo povrede ljudskih prava jer su podnete tužbe od strane žalilaca jer su pravni lekovi bili neefikasni i nisu obezbedili ostvarenje prava koje je pripadalo žaliocima”*.
55. Što se tiče vremenskog trajanja postupaka, podnosilac zahteva navodi da su ESLJP i Ustavni sud već istakli da vremensko trajanje postupaka samo po sebi *“ne čini pravno sredstvo nedelotvornim i da se razumnost vremenskog trajanja postupaka mora ocenjivati prema okolnostima slučaja”*, odnosno, prema navodima podnosioca zahteva, na osnovu *“složenosti slučaja”*, *„ponašanja nadležnih organa“* i značaja *“predmeta razmatranja”* za podnosioca u tom sporu.
56. Što se tiče *“složenosti slučaja”*, podnosilac zahteva tvrdi da se konkretni slučaj odnosi samo na stranku koja traži svoje pravo da promeni ime i oznaku za pol i da su svi važni dokazi priloženi zahtevu. Zahtevi podnosioca nisu povezani sa nekom velikom pravnom složenošću. Rodni identitet je kategorija koja je zaštićena zakonom, i to članom 1. Zakona o zaštiti od diskriminacije i stavom 1.9 člana 3. Zakona o ravnopravnosti polova i *“ulazi u okvir pozitivnih obaveza države za zaštitu prava na privatnost prema članu 36, članu 22 i članu 53 Ustava”*. Sudska praksa ESLJP-a u čitavom nizu predmeta konkretizuje pozitivnu obavezu države da zakonski prizna rodni identitet sa kojim se osoba identifikuje i pruža široku praksu o *“onome što se može smatrati kao povreda prava na privatnost u kontekstu zakonskog priznavanja rodnog identiteta, a šta se ne smatra”*. Prema navodima podnosioca zahteva, činjenicu da je ovo prvi slučaj koji je podnela transrodna osoba koja traži da joj se zakonom prizna njen

rodni identitet i da se njeno ime promeni tako da se podudara sa njenim rodnim identitetom, ne bi trebalo smatrati karakteristikom koja slučaj čini složenim. U prilog svojim navodima, podnosilac zahteva se poziva na predmete ESLJP-a: *B. protiv Francuske*, citiran u tekstu iznad; *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, citiran u tekstu iznad, i *A.P. Garçon i Nicot protiv Francuske* (presuda od 6. aprila 2017. godine).

57. Što se tiče “*ponašanja podnosioca i nadležnih organa*”, podnosilac zahteva naglašava da je tužbu podneo u zakonskom roku i da ne postoji nijedna okolnost ili dokaz da bi se smatralo da je ponašanje podnosioca uticalo ili da će uticati na odugovlačenje postupka. Podnosilac zahteva vidi promenu svog imena i oznake za pol kao “*suštinsko pitanje za njegov lični i društveni razvoj, stoga je spreman da iskoristi sve pravne lekove do zakonskog priznanja njegovog rodnog identiteta*”.
58. Što se pak tiče “*ponašanja organa*”, podnosilac zahteva naglašava da je u ovom kontekstu primenljivo vremensko trajanje obrade upravnih predmeta u Osnovnom sudu i opasnost da se u većini slučajeva zahtevi ne rešavaju u meritumu, već se odlučuje da se predmet vrati upravnim organima na ponovno odlučivanje, a ovi poslednje pomenuti, prema navodima podnosioca zahteva i pozivajući se na relevantne izveštaje Ombudsmana, u većini slučajeva odlučuju isto kao i prvi put. Zbog toga, naglašava podnosilac zahteva, “*odgovornost za odugovlačenje pada na nadležne organe*”.
59. Na kraju, što se tiče značaja “*predmeta razmatranja*” za podnosioca zahteva, on naglašava da su promene koje su usledile posle “*procesa tranzicije*” uz pomoć hormonske terapije sve očiglednije u fizičkom pogledu. Pitanje promene imena i oznake za pol je “*suštinsko za podnosioca*”. Nerešavanje predmeta u razumnom roku “*prouzrokovalo bi povredu njegovih prava, pošto bi se nastavilo stanje neusklađenosti imena i roda sa kojim se podnosilac identifikuje i predstavlja, sa imenom i oznakom pola koji stoje u njegovom dokumentu identifikacije dok Sud neće uspeti da razmatra njegov predmet u jednom razložnom vremenu*”.
60. U tom pogledu, podnosilac zahteva navodi da je ESLJP u određenom broju slučajeva ocenio značaj “*predmeta razmatranja za podnosioca*” kao “*posebnu okolnost*” za ocenu povrede prava na suđenje u razumnom roku zagarantovanog članom 6. EKLJP. Takav kriterijum, navodi podnosilac zahteva, ESLJP je koristio i u predmetima koji su se odnosili na civilni status, kao što su predmeti ESLJP-a: *Bock protiv Nemačke* (presuda od 21. februara 1989. godine), *Laino protiv Italije* (presuda od 18. februara 1999. godine) i *Mikulić protiv Hrvatske* (presuda od 7. februara 2002. godine). ESLJP je ocenio da je “*posebna revnost potrebna u predmetima koji se odnose na građanski status podnosioca da bi bili razmotreni u razumnom roku*” i u sva tri gore navedena slučaja utvrdio je povredu prava na suđenje u razumnom roku.
61. Na kraju, što se tiče trećeg (iii) argumenta podnosioca zahteva, odnosno postojanja “*posebnih okolnosti*” u okolnostima konkretnog slučaja, podnosilac zahteva se poziva na predmete ESLJP-a *Van Ooserwijck protiv Belgije* (presuda od 6. novembra 1980. godine, i tu navedene reference) i *Selmouni protiv Francuske* (presuda od 28. jula 1999. godine, i tu navedene reference), prema kojima, kako navodi podnosilac zahteva, postojanje “*posebnih okolnosti*” može

da oslobodi podnosioca od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava koja su mu na raspolaganju. ESLJP je takođe, prema rečima podnosioca, naglasio da primena pravila iscrpljivanja mora da uzme u obzir i kontekst. U pogledu ovog poslednje navedenog, podnosilac zahteva kao *“posebnu okolnost”* u svom slučaju navodi *“neusklađivanje njegovog izgleda sa polom predstavljenim u njegovim dokumentima za identifikaciju”* i *“pravni i politički kontekst”* u vezi sa zajednicom koju on predstavlja.

62. Što se tiče prve „posebne okolnosti“, podnosilac zahteva na početku ističe da određivanje oznake za ženski, a ne za muški pol, a ujedno i ime “Blerta” a ne “Blert” u njegovim identifikacionim ispravama predstavljaju *“prepreke koje njemu ne dozvoljavaju uživanje prava na privatni život i dovode ga u situacije koje ugrožavaju njegovo ljudsko dostojanstvo”*.
63. U tom kontekstu, on ponovo naglašava da je u januaru 2018. godine započeo proces fizičke tranzicije, a kao rezultat hormonske terapije on je *“sada već počeo da ima primetne fizičke promene i izgubio ženske karakteristike”*. Pored toga, imajući u vidu da u Republici Kosovo ne postoji lekarska nega i druge lekarske usluge za transrodne osobe, kao što je utvrđeno, podnosilac zahteva se leči u Severnoj Makedoniji i obavlja lekarske preglede na svaka četiri meseca. Kao rezultat toga, on mora da prelazi preko graničnog prelaza i kroz kontrolu identifikacionih isprava, a razlika u pogledu njegovog fizičkog izgleda je sve veća i podvrgava ga stalnom kršenju njegovih zagarantovanih ustavnih prava na nediskriminaciju, a posebno na zaštitu privatnosti. Degradirajuće postupanje na graničnim prelazima je prema navodima podnosioca zahteva konstantno i kao rezultat njegovog učešća na međunarodnim konferencijama, s obzirom na to da je on i direktor nevladine organizacije CEL koja se bavi zagovaranjem, zaštitom i poboljšanjem života LGBT (*“Lesbian Gay Bisexual and Transgender”*) zajednice.
64. Što se tiče druge „posebne okolnosti“, odnosno *“pravnog i političkog konteksta”*, podnosilac zahteva navodi da *“treba da se uzme u obzir činjenica da je transrodna zajednica veoma marginalizovana i predrasudna kategorija u kosovskom društvu”*. Ova činjenica, prema navodima podnosioca predstavlja *“notornu činjenicu”* i kao takva je potvrđena od strane Ombudsmana u *Amicus Curiae* upućenom Osnovnom sudu o stanju homofobije i transfobije na Kosovu i u Godišnjem izveštaju za 2017. godinu.
65. Radi ilustracije ovog konteksta, podnosilac zahteva navodi da je važno pomenuti dva najvažnija događaja u istoriji LGBTI (*“Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex”*) zajednice na Kosovu, odnosno napad na list Kosovo 2.0 u 2012. godini i organizaciju Parade ponosa u 2017. godini [Objašnjenje: podnosilac zahteva u pojedinim slučajevima navodi skraćenicu LGBT, a u nekim drugim skraćenicu LGBTI]. Podnosilac zahteva navodi da ovi događaji iznose na videlo *“homofobiju i transfobiju kosovskog društva”*. I pored nekih pozitivnih pomaka, jasno je, prema rečima podnosioca, da *“državni organi ne koriste važeće zakone da bi obrađivali na pravi način povrede i slučajeve koji se odnose na LGBTI zajednicu”*.
66. Na kraju, podnosilac zahteva naglašava da je *“prihvatanje razmatranja ustavnosti odluke ACR [Agencije za civilnu registraciju] od strane Ustavnog*

suda potrebno i važno da bi se reflektirale pozitivne promene društva u pravnom kontekstu tretiranja LGBT zajednice od strane domaćih institucija na Kosovu”. Prihvatanjem ocene ustavnosti osporene odluke, prema navodima, Sud bi “postavio jedan standard veoma potreban na Kosovu za zaštitu prava i sloboda LGBTI zajednice na Kosovu”. Shodno tome, kako se navodi, i “pravni i politički kontekst u vezi sa zaštitom LGBTI zajednice na Kosovu treba da se smatra u korist zahteva podnosioca da bi se oslobodio obaveze iscrpljenja svih pravnih lekova.”

(ii) Što se tiče merituma, odnosno zahteva podnosioca za promenu imena sa “Blerta” na “Blert”

67. Podnosilac zahteva tvrdi da je odluka [br. 64/04] Agencije za civilnu registraciju doneta uz povredu njegovih osnovnih prava i sloboda zagwarantovanih članom 23, 24. i 36. Ustava u vezi sa članom 8. EKLJP.
68. U tom kontekstu, podnosilac zahteva navodi da je odbijanjem promene njegovog imena povređeno njegovo pravo na privatnost, koje, prema praksi ESLJP-a obuhvata i rodni identitet. Podnosilac zahteva navodi da elementi kao što su rodna identifikacija, ime, seksualna orijentacija i seksualni život spadaju u ličnu sferu zaštićenu članom 8. EKLJP. Pored toga, nastavlja podnosilac zahteva, ESLJP je naglasio da je “pojam lične autonomije [...] važno načelo koje određuje tumačenje garancija pod članom 8 EKLJP i da, pošto u samoj srži EKLJP stoji poštovanje ljudskog dostojanstva i slobode, pravo transrodnih lica u ličnom razvoju, fizičkoj i moralnoj bezbednosti je zaštićeno Konvencijom”. U prilog ovoj tvrdnji, podnosilac zahteva se poziva na predmete ESLJP-a *B. protiv Francuske*, citiran u tekstu iznad; *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, citiran u tekstu iznad, i *A.P. Garçon i Nicot protiv Francuske*, citiran u tekstu iznad. Zbog toga, u tom smislu, podnosilac zahteva takođe tvrdi da je gore navedena odluka doneta i uz povredu njegovih prava zagwarantovanih članom 23. Ustava.
69. Podnosilac zahteva takođe tvrdi da je odluka [br. 64/04] Agencije za civilnu registraciju doneta uz povredu člana 24. Ustava i da je samim tim diskriminatorna. U prilog ovoj tvrdnji, podnosilac zahtev se oslanja na obrazloženje Agencije za civilnu registraciju prema kojem “davanje obrazloženja da lice želi da promeni ime zbog njegovog rodnog identiteta, ne sadrži dovoljne razloge za građane Kosova da iskoriste njihovo pravo na promenu imena”. Prema podnosiocu zahteva, ovo obrazloženje izuzima podnosioca zahteva, na osnovu rodnog identiteta, od uživanja prava koja su zagwarantovana svim drugim građanima. Ne tretirajući rodni identitet kao zaštićenu ustavnu i zakonsku kategoriju, osporena odluka je osim uz povredu člana 24. Ustava, kako se navodi, doneta i uz povredu Zakona o zaštiti od diskriminacije i Zakona o ravnopravnosti polova.
70. Pored toga, prema podnosiocu zahteva, osporena odluka je doneta i uz povredu ZAP-a, Zakona o ličnom imenu i Administrativnog uputstva o promeni ličnog imena. U tom pogledu, podnosilac zahteva pred Sudom iznosi dve kategorije argumenata, i to (i) “nedostatak opravdanja” i (ii) “nedostatak dodatnih dokumenata”.

71. Što se tiče prve kategorije, osporenom odlukom je odbijen zahtev podnosioca za promenu imena na osnovu “*nedostatka opravdanja*” tog zahteva. Prema podnosiocu zahteva, “*nedostatak opravdanja*” ne predstavlja pravni osnov po kojem se može odbiti zahtev za promenu imena.
72. Konkretnije, prema navodima podnosioca zahteva, član 12. Zakona o ličnom imenu garantuje da se lično ime može promeniti na osnovu zahteva lica, a procedura za promenu imena utvrđuje i odgovarajuća ograničenja koja su taksativno propisana u članu 18. Zakona o ličnom imenu. Ovaj poslednje navedeni ne utvrđuje “*nedostatak opravdanja*” kao jedan od osnova po kojem se može odbiti neki zahtev. Shodno tome, prema podnosiocu zahteva, “*nedostatak opravdanja*” ne predstavlja pravni osnov po kojem se može odbiti određeni zahtev. Isti je slučaj i sa Administrativnim uputstvom o ličnom imenu, ali i sa samim obrascem koji stoji na raspolaganju strankama prilikom podnošenja zahteva za promenu imena. Dokumentacija koja se zahteva ovim poslednje navedenim ograničena je na kriterijume iz člana 18. Zakona o promeni imena.
73. Pored toga, predmetni obrazac određuje deklarativno navođenje razloga, a u konkretnom slučaju taj razlog je da lično ime “*ometa integraciju osobe u društvo*”, ali ne zahteva iznošenje narativnih objašnjenja. Međutim, i pored činjenice da navođenje narativnih objašnjenja nije propisano Zakonom o promeni imena, Administrativnim uputstvom o ličnom imenu, niti pripadajućim obrascem, i uprkos konstatacijama Agencije za civilnu registraciju, podnosilac je podneo svoj zahtev i u narativnoj formi u kojem je objasnio da je transrodna osoba i naveo razloge na osnovu kojih njegovo ime “*ometa integraciju osobe u društvo*”.
74. U tom pogledu, podnosilac zahteva navodi da je, osim toga što “*nedostatak opravdanja*”, koji je Agencija za civilnu registraciju koristila kada je odbila njegov zahtev ne odgovara činjeničnom stanju jer je podnosilac zahteva podneo odgovarajuće razloge prilikom podnošenja zahteva, isti, odnosno “*nedostatak opravdanja*” u suprotnosti sa i nema zakonski osnov u Zakonu o ličnom imenu, a samim tim je u suprotnosti i sa ZAP-om. Ovo iz razloga što je na osnovu člana 52. (Nezakonitost upravnog akta) u vezi sa njegovim članom 4. (Princip zakonitosti), upravni akt nezakonit ukoliko je donet u odsustvu ovlašćenja zasnovanog na zakonu.
75. Što se tiče druge kategorije, odnosno “*nedostatka dodatnih dokumenata*”, podnosilac zahteva navodi da je deo odluke Agencije za civilnu registraciju u kojem se navodi da “*podnosilac nije predao svedočenje, fotografije i ostale dokumente da bi svedočio da licu smeta ime u integraciji u društvo*” u suprotnosti sa Zakonom o promeni ličnog imena i Administrativnim uputstvom o ličnom imenu. Pored toga, prema podnosiocu zahteva, čak i da je to bio slučaj, Agencija za civilnu registraciju je postupila u suprotnosti sa relevantnim odredbama ZAP-a zbog toga što nije tražila iste od podnosioca zahteva pre donošenja svoje odluke. Ovo iz razloga što, prema podnosiocu zahteva, član 11. (Princip informisanja i aktivne pomoći) ZAP-a, obavezuje Agenciju za civilnu registraciju da u toku vođenja upravnog postupka pomaže strankama da zaštite i ostvare svoja prava i pravne interese, uključujući i razjašnjenje o “*suštinskom zakonskom zahtevu kao i procedura i formalnostima predviđenim za*

donošenje određenog administrativnog akta ili ostvarivanju realno traženog akta, uključujući ove i dokumente i izjave koje treba dostaviti". Ovaj zahtev je sadržan i u stavu 4 člana 73. (Forma i sadržaj zahteva) ZAP-a, na osnovu kojeg "Javni organ se stara da razume šta se zahteva u podnetom zahtevu i ako je potrebno kontaktira podnosioca zahteva zbog daljih razjašnjenja ili njegovo dopunjavanje", što je Agencija za civilnu registraciju propustila da uradi. U istom kontekstu, podnosilac zahteva navodi i povredu člana 131. (Procedura razmatranja žalbe od strane nadležnog javnog organa) i člana 132. (Procedura razmatranja žalbe od strane nadređenog organa) ZAP-a.

(iii) *Što se tiče merituma, odnosno zahteva podnosioca za promenu oznake za pol sa "Ž" na "M"*

76. Podnosilac zahteva navodi da je Agencija za civilnu registraciju odbila zahtev za promenu oznake za pol kao neosnovan jer on nije dostavio lekarski izveštaj koji bi dokazao promenu pola kao komponentu civilnog statusa. Agencija za civilnu registraciju je ovu odluku donela na osnovu člana 11. (Komponenti koje proizilaze iz prirodnih događaja) i 32. (Osnovni dokumenti rođenja) Zakona o civilnom statusu. Prema podnosiocu zahteva, uslovljavanje zakonskog priznanja rodnog identiteta lekarskim izveštajem koji dokazuje i evidentira promene pola određenog pri rođenju je u suprotnosti sa članom 36. Ustava u vezi sa članom 8. EKLJP, članom 23. Ustava u vezi sa članom 3. EKLJP i članom 53. Ustava, na osnovu kojeg se osnovna prava i slobode moraju tumačiti zasnovano na sudskoj praksi ESLJP-a.
77. Sudsku praksu ovog poslednje navedenog, podnosilac zahteva je izložio pozivajući se na nekoliko specifičnih odluka ESLJP-a, odnosno na predmet *A.P. Garçon i Nicot protiv Francuske* (citiran u tekstu iznad) i *Van Kück protiv Nemačke* (presuda od 12. juna 2003. godine). U ovim predmetima, naveo je podnosilac zahteva, ESLJP je utvrdio da ne žele i da ne mogu sve transrodne osobe da se podvrgnu medicinskoj terapiji ili hirurškim zahvatima – i zahtevi da se vrše takvi zahvati kako bi im se zakonski priznao rodni identitet nisu prakse koje su u "skladu sa poštovanjem ljudskih sloboda i dostojanstva a što je ujedno i jedno od glavnih načela EKLJP". Dakle, argumentuje podnosilac zahteva, sudska praksa ESLJP-a je "ocenila uslovljavanje zakonskog priznanja rodnog identiteta i unutar prava na nepovredivost fizičkog integriteta", što podrazumeva i nenametanje medicinske terapije. Kao rezultat toga, uslovljavanje priznanja rodnog identiteta transrodnih osoba sterilizacionim hirurškim zahvatima ili medicinskom terapijom ili hirurškim zahvatima ili medicinskom terapijom kod koje postoje velike mogućnosti da prouzrokuje sterilizaciju "sprečava lice da uživa njegovo ili njeno pravo na polni identitet i na lični razvoj koji je fundamentalni aspekt prava na poštovanje privatnog života".
78. U kontekstu lekarskog izveštaja koji bi potvrdio promenu pola određenog pri rođenju podnosioca zahteva, on se poziva i na Zakon o ravnopravnosti polova na osnovu kojeg rodni identitet "pokriva identitet vezan sa rod, izgled ili druge karakteristike osobe vezane za rod (bilo putem medicinske intervencije ili ne) sa ili bez obzira na pol osobe na rođenju". Prema podnosiocu zahteva, Zakon o ravnopravnosti polova je obavezujući za Agenciju za civilnu registraciju prilikom razmatranja njegovog zahteva za promenu pola jer (i) *lex specialis derogat legi*

gjenterali, i samim tim Zakon o ravnopravnosti polova kao *lex specialis* koji na poseban način uređuje pitanje pola ima prednost nad drugim opštim zakonima, i (ii) *lex posterior derogat legi priori*, i samim tim, kao zakon koji je usvojen 2015. godine bi u odnosu na Zakon o civilnom statusu koji je donet 2011. godine trebalo da ima prednost kod tumačenja njegovih osnovnih prava i sloboda.

79. Podnosilac zahteva se u kontekstu Zakona o ravnopravnosti polova takođe poziva na i navodi povredu stava 1.3 člana 3. (Definicije), koji utvrđuje definiciju muškog pola kao “*svako lice koje sebe smatra takvim bez obzira na uzrast i bračni status*”. S tim u vezi, podnosilac zahteva argumentuje da u ovu definiciju ne spada propisivanje pola koji je osoba imala pri rođenju, već je od značaja “*subjektivna percepcija pola ili pol koji lice smatra za svoj*”.
80. U tom smislu, podnosilac završava svoj navod naglašavajući da glavni osnov na koji se oslonila Agencija za civilnu registraciju da podnosilac zahteva nije dostavio lekarski izveštaj koji evidentira promenu pola, predstavlja uslovljavanje zakonskog priznanja rodnog identiteta podnosioca, a to uslovljavanje je kao takvo protivustavno i u nesaglasnosti sa gore navedenom sudskom praksom ESLJP-a, kao praksom koja predstavlja glavni izvor za tumačenje osnovnih prava i sloboda na osnovu člana 53. Ustava.

(iv) Što se tiče zahteva podnosioca za nadoknadu nematerijalne štete

81. Podnosilac zahteva traži nadoknadu nematerijalne štete zbog “*povreda sloboda i prava ličnosti, prema članu 183 stav 1 Zakona br. 04/077 o obligacionim odnosima*”. On takođe naglašava da je nepriznavanje rodnog identiteta podnosioca zahteva odlukom o odbijanju promene imena i oznake za pol “*prouzrokovalo uznemirenost i psihičku patnju kod podnosioca čineći da se on oseća isključen i odbijen od društva i države kojoj pripada*”. Takvo odbijanje je dovelo podnosioca u situaciju u kojoj se njegovo pravo na privatnost konstantno krši, između ostalog, uvek kada se od njega traži da pokaže identifikacionu ispravu.
82. Podnosilac zahteva navodi da mu pravo na nadoknadu pripada prema članu 41. (Pravično zadovoljenje/“*Just Satisfaction*”) EKLJP u kojem je utvrđena odšteta u slučaju kada sud utvrdi da je došlo do povrede ljudskih prava. U mnogim slučajevima povrede prava na privatnost, tvrdi podnosilac zahteva, ESLJP je odlučio da stranci pripada pravo na nadoknadu nematerijalne štete. Na primer, u predmetima *Akdivar i drugi protiv Turske* (presuda od 16. septembra 1996. godine) i *B. protiv Francuske* (citiran u tekstu iznad), ESLJP je dodelio strankama pravo na nadoknadu nematerijalne štete jer je našao da je njihovo pravo na privatnost povređeno od strane turske, odnosno francuske države. U ovom poslednje navedenom, ESLJP je dosudio nadoknadu u iznosu od 100.000,00 francuskih franaka zbog toga što relevantnoj podnositeljki nije bio priznat njen rodni identitet.
83. Dalje, podnosilac navodi da je u predmetu *Dolenec protiv Hrvatske* (presuda od 26. novembra 2009. godine), ESLJP ponovio da je duševno zdravlje ključni deo privatnog života i da je povezano sa aspektom moralnog integriteta osobe. Očuvanje duševne stabilnosti je u tom kontekstu neophodan preduslov za poštovanje prava na privatni život. S tim u vezi, podnosilac zahteva je naveo da

on i dalje preživljava psihičko uznemirenje i pritisak zbog toga što država ne priznaje njegov rodni identitet. Shodno tome, on tvrdi da država mora da nadoknadi nematerijalnu štetu pričinjenu povredom prava na privatnost i prava na dostojanstven život na osnovu stava 1 člana 13. Zakona 04/L-077 o obligacionim odnosima (u daljem tekstu: ZOO). Podnosilac zahteva traži da mu se na ime ove nadoknade isplati iznos u visini od 5.000,00 EUR.

Konačni zahtev podnosioca upućen Sudu

84. Podnosilac zahteva traži od Suda:

(i) da proglasi zahtev prihvatljivim za razmatranje; (ii) da utvrdi da je došlo do povrede prava na privatnost kao što se određuje članom 36. Ustava u vezi sa članom 8. EKLJP; (iii) da utvrdi da je došlo do narušavanja dostojanstva, kao što se određuje članom 23. Ustava; (iv) da utvrdi da je došlo do povrede prava na jednaku zaštitu od diskriminacije kao što se određuje članom 24. Ustava; (v) da naloži Agenciji za civilnu registraciju da usvoji kao osnovan zahtev za promenu imena sa "Blerta" na "Blert" i oznake za pol sa "Ž" na "M" u centralnom registru civilnog statusa; i (vi) da naloži Agenciji za civilnu registraciju da podnosiocu nadoknadi nematerijalnu štetu u vrednosti od 5.000,00 EUR, kao i troškove postupka i advokata.

Odgovori i komentari SSK-a

85. Sud se obratio SSK-u sa zahtevom da dostavi komentare na četiri konkretna pitanja navedena u odeljku Postupak pred Sudom (vidi stavove 15, 19 i 20 ovog rešenja o neprihvatljivosti). Sud je saopštio SSK-u da su konkretna pitanja koja su pokrenuta zahtevom KI108/18 izgrađena na sudskoj praksi ESLJP-a u vezi sa aspektom iscrpljivanja pravnih sredstava, kao proceduralnim preduslovom za razmatranje merituma zahteva. Sud se sa takvim zahtevom obratio dva puta SSK-u. Prvi put, 16. oktobra 2018. godine, a s obzirom na to da SSK nije odgovorio na pitanja Suda, Sud se obratio SSK-u sa istim pitanjima i po drugi put, dana 8. novembra 2018. godine. Ovaj put, SSK je dostavio svoje odgovore i komentare Sudu.

86. Što se tiče prvog pitanja Suda u vezi sa tim da li se za tužbu za upravni spor, kao pravno sredstvo, može smatrati da ispunjava standarde da bude pravno sredstvo koje je "dovoljno sigurno ne samo u teoriji nego i u praksi" u okolnostima konkretnog slučaja, SSK je izrazio mišljenje da "tužba kao redovno pravno sredstvo za pokretanje upravnog spora ispunjava sve standarde da bude dovoljno sigurno za konkretan slučaj i za druge slučajeve s obzirom na to da su sudovi nezavisni, apolitični, nepristrasni i pružaju jednak pristup svima". SSK je dalje citirao stav 4 člana 55. [Ograničenje prava i osnovnih sloboda] Ustava: "U slučaju ograničavanja ljudskih prava i sloboda i sprovođenja istih, sve institucije javne vlasti, a posebno sudovi, su dužni da se posvete suštini prava koje se ograničava, značaju cilja ograničenja, prirodi ograničenja, odnosu ograničenja sa ciljem koji se želi postići, kao i razmatranju mogućnosti realizovanja tog cilja sa što blažim ograničenjima" [Objašnjenje: SSK je brojčano naveo stav 5 člana 55. Ustava, ali je u tekstu doslovno citirao stav 4 člana 55. Ustava). SSK nije dostavio bilo kakav primer iz sudske prakse, kao što je traženo od strane Suda.

87. Što se tiče drugog pitanja Suda u vezi sa tim da li se za tužbu za upravni spor, kao pravno sredstvo, može smatrati da ispunjava potrebne standarde da bi se smatrala *“raspoloživom”* za podnosioca zahteva, *“pristupačnom”* za njega i *“delotvornom”* u vezi sa iznetim navodima, SSK je naveo: *“tužba za pokretanje upravnog spora kao pravno sredstvo ispunjava potrebne standarde da bi se smatrala sredstvom raspoloživim za podnosioca jer sudovi omogućavaju i pružaju jednak pristup svima i uvek ulažu napore da budu što delotvorniji i efikasniji u rešavanju predmeta uprkos tome što su suočeni sa velikim brojem nerešenih predmeta koji su se nagomilali zbog niza faktora, kao što su slučajevi koji su zaostali iz prethodnih godina, novi slučajevi primljeni u rad, nedovoljan broj sudija, itd.”*. SSK nije dostavio bilo kakav primer iz sudske prakse, kao što je traženo od strane Suda.
88. Što se tiče trećeg pitanja Suda u vezi sa tim da li se tužba za upravni spor može smatrati pravnim sredstvom koje pruža *“mogućnost za odgovarajuću ispravku”* i *“razumnu mogućnost uspeha”* u vezi sa iznetim navodima, SSK je naglasio: *“samo odluka suda može to potvrditi jer je SSK organ koji ima mandat da obavlja samo administraciju sudstva, ali nema nadležnost da se meša u rad sudija, koje su, u skladu sa Ustavom i zakonima, nezavisne prilikom odlučivanja u predmetima koji se vode pred sudovima”*. SSK nije dostavio bilo kakav primer iz sudske prakse, kao što je traženo od strane Suda.
89. Što se tiče četvrtog pitanja Suda u vezi sa tim da li se može smatrati da postoje *“posebne okolnosti”* u slučaju podnosioca zahteva koje bi potencijalno ispunjavale kriterijume za oslobađanje podnosioca zahteva od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava, SSK je naveo: *“smatramo da je u mandatu Ustavnog suda da odluči o tome “da li postoje posebne okolnosti” u slučaju podnosioca zahteva KI108/18 koje bi potencijalno ispunjavale kriterijum za oslobađanje podnosioca od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava”*.

Dodatni komentari podnosioca zahteva u odnosu na komentare SSK-a i odgovori podnosioca zahteva na dodatna pitanja Suda

90. Sud je obavestio podnosioca zahteva o odgovorima primljenim od SSK-a i pružio mu mogućnost da dostavi svoje komentare u vezi sa tim komentarima.
91. Što se tiče odgovora SSK-a na prvo pitanje Suda, u vezi sa tim da li se može smatrati da tužba za upravni spor kao pravno sredstvo ispunjava standarde da bude pravno sredstvo koje je *“dovoljno sigurno ne samo u teoriji nego i u praksi”*, u okolnostima konkretnog slučaja, podnosilac zahteva je istakao da je SSK odgovorio tako što je naveo da su ispunjeni potrebni standardi i da je to obrazložio argumentom da su *“sudovi nezavisni, apolitični, nepristrasni i da pružaju jednak pristup svima”*. Međutim, prema rečima podnosioca, takvo argumentovanje SSK-a se ne odnosi direktno na sigurnost pravnog sredstva i nimalo se ne odnosi na osiguranje pravičnog suđenja u razumnom roku, kao jedan od glavnih osnova koji *“upravni spor čini nedelotvornim u konkretnom slučaju”*. Podnosilac je dalje istakao da je pozivanje SSK-a na stav 4 člana 55. Ustava koji govori o ograničenju ljudskih prava od strane javnih institucija *“potpuno nebitno za pitanje koje je postavio Ustavni sud”*. Podnosilac zahteva je smatrao da se SSK nije bavio standardom o kojem mu je Ustavni sud postavio

pitanje, već je samo dao konstataciju da upravni spor *“ispunjava sve standarde da bude dovoljno sigurno za konkretan slučaj i druge slučajeve”*. Kako se navodi, ova konstatacija SSK-a predstavlja izjavu koja se *“ne zasniva ni na jednoj činjenici ili konkretnom podatku”*.

92. Što se tiče drugog odgovora SSK-a na drugo pitanje Suda u vezi sa tim da li se može smatrati da tužba za upravni spor kao pravno sredstvo ispunjava odgovarajuće standarde da se smatra *“raspoloživom”* za podnosioca zahteva, *“pristupačnom”* za njega i *“delotvornom”* u vezi sa iznetim navodima, podnosilac zahteva je istakao da je SSK pružio neosnovane i protivrečne konstatacije koje ne stoje. U tom pogledu, podnosilac zahteva naglašava da pružanje jednakog pristupa, prema navodima SSK-a, ne čini pravno sredstvo *“raspoloživim, pristupačnim i delotvornim”* u vezi sa navodima u slučaju KI108/18. Protivrečnost SSK-a se sastoji u tome što *“s jedne strane smatra da upravni spor ispunjava potrebne standarde da se smatra raspoloživim i delotvornim pravnim sredstvom, a sa druge strane navodi razloge koji sprečavaju rešavanje predmeta u razumnom roku, kao što su: veliki broj nerešenih predmeta kao posledica nagomilavanja predmeta iz prethodnih godina, novi predmeti primljeni u rad, nedovoljan broj sudija, itd.”*. U pogledu vremenskog trajanja postupaka, podnosilac zahteva je naveo da se pokazalo da se u periodu od devet meseci u 2018. godini povećao broj nerešenih predmeta u Osnovnom sudu za 16,2% od kraja 2017. godine i da sada izračunato vreme za rešavanje jednog predmeta u upravnom postupku u prvom stepenu iznosi 1.521 dana ili prosečno četiri (4) godine i jedan (1) mesec.
93. Sud je takođe tražio od podnosioca zahteva da odgovori na dva konkretna pitanja Suda u vezi sa tim da li je podnet bilo kakav zahtev za ubrzanje postupka pred Osnovnim sudom i da li je taj sud do sada preduzeo bilo kakav korak za postupanje povodom tužbe koju je podnosilac zahteva pokrenuo 22. jula 2018. godine.
94. Što se tiče prvog, podnosilac zahteva je obavestio Sud da je 4. decembra 2018. godine podnet jedan zahtev za ubrzanje, u kojem je traženo da se zbog *“posebnih okolnosti”* slučaja, isti mora tretirati sa prioriteto. U tom smislu, takođe je naglašeno da nije primljen bilo kakav poziv ili pozivnica od Osnovnog suda. Što se pak tiče drugog, podnosilac zahteva je obavestio Sud da Osnovni sud *“nije preduzeo nikakav korak do sada i [...] još uvek nismo primili nikakav poziv, pozivnicu ili drugi zahtev od postupajućeg sudije”*.

Amicus Curiae Ombudsmana

95. U pravnom mišljenju koje je dostavio Sudu, Ombudsman je naveo da je glavni cilj ove intervencije taj da se argumentuje pravni osnov i pruži pravna analiza u vezi sa slučajem KI108/18. Ombudsman je izjavio da će se u tekstu pravnog mišljenja obraćati podnosiocu zahteva, kao g. Blertu Morini, odnosno kao podnosiocu muškog roda zbog toga što je to rod sa kojim se on identifikuje i da će koristiti ovu referencu ne prejudicirajući odluku Suda povodom ovog zahteva.
96. Prema spisima predmeta, svrha ovog pravnog mišljenja je potkrepljivanje zahteva za oslobađanje od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava zbog toga što, prema Ombudsmanu, *“okolnosti slučaja čine čekanje procesuiranja tužbe od*

strane Osnovnog suda u Prištini/Odeljenje za upravne sporove, nedelotvornim i neadekvatnim pravnim lekom”.

97. U tom pogledu, Ombudsman naglašava da prema sudskoj praksi ESLJP-a, podnosioci zahteva moraju iscrpeti “*delotvorna*” pravna sredstva koja su im na raspolaganju “*pre nego što se predmet uputi Ustavnom sudu, ali ona moraju garantovati delotvornost i efikasnost*”. Ovo pravilo se, prema ESLJP-u, mora primenjivati sa određenim stepenom fleksibilnosti i bez preteranog formalizma, pošto pravilo iscrpljenosti nije apsolutno i ne treba da se primenjuje automatski, “*već je važnije uzeti u obzir posebne okolnosti svakog pojedinačnog slučaja*”. Citirajući slučaj ESLJP-a *Akdivar i drugi protiv Turske* (citiran u tekstu iznad), Ombudsman je naveo da se u konkretnom slučaju moraju uzeti u obzir i opšti pravni kontekst i lične okolnosti podnosioca.
98. Prema Ombudsmanu, zahtev podnosioca da bude oslobođen obaveze da iscrpi sva pravna sredstva na osnovu nepostojanja delotvornog i efikasnog pravnog sredstva u vezi sa njegovim slučajem, zasnovan je i na Opštem godišnjem izveštaju SSK-a u kojem statistike govore o 5.304 nerešenih predmeta i činjenici da izračunato prosečno vreme za rešavanje jednog upravnog predmeta koji se procesira u Osnovnom i Apelacionom sudu iznosi tri (3) godine i četiri (4) meseca. Prema mišljenju Ombudsmana, takvo prekomerno kašnjenje se ne može okarakterisati kao delotvorno pravno sredstvo u kontekstu zahteva KI108/18.
99. Ombudsman je takođe naveo da sudska praksa Ustavnog suda potvrđuje takvu konstataciju u slučajevima KI99/14 i KI100/14 (podnosioci zahteva *Shyqyri Sylja i Laura Pula*, presuda Ustavnog suda od 3. jula 2014. godine), gde je utvrđeno da “*iako postoje pravna sredstva, u slučaju podnosilaca zahteva ne bi bila delotvorna. Staviše, uzimajući u obzir specifičnost postupka izbora za poziciju Glavnog državnog tužioca i neophodnost da se to učini blagovremeno, Sud je mišljenja da ne postoji pravno sredstvo za iscrpljenje.*” U prilog ovom argumentu, Ombudsman se poziva na još dva druga slučaja ovog Suda, odnosno na slučaj KI11/09 (podnosilac zahteva *Tomë Krasniqi*, odluka o skidanju sa liste od 17. maja 2011. godine) i KI06/10 (podnosilac zahteva *Valon Bislimi*, presuda od 30. oktobra 2010. godine).
100. U vezi sa ovom sudskom praksom, Ombudsman smatra da je slučaj podnosioca zahteva sličan u dva relevantna aspekta. Prvo, kao i u slučaju izbora glavnog tužioca, i u slučaju podnosioca zahteva, čak i da postoje pravna sredstva, u njegovom slučaju se ona nisu pokazala delotvornim. Naprotiv, na osnovu statistika, naglašava Ombudsman, “*ne samo da se pravna sredstva nisu pokazala delotvornim, već su se pravna sredstva pokazala i pozitivno nedelotvornim*”. Drugo, u slučaju izbora glavnog tužioca, Sud je naglasio “*neophodnost*” da se postupak izbora sprovede blagovremeno i zbog te hitnosti je odlučeno da ne postoje pravna sredstva za iscrpljenje. Slučaj podnosioca zahteva, po mišljenju Ombudsmana, predstavlja hitan slučaj i zbog toga je neophodno da slučaj bude rešen “*blagovremeno i što je brže moguće*”.
101. Dalje, Ombudsman navodi da iako se podnosilac nije podvrgnuo hirurškom zahvatu, ipak je dokazano da on “*doživljava ista osećanja ranjivosti, poniženja i strépnje koja se javljaju kada stanje domaćeg zakona dolazi u sukob sa*

važnim aspektom ličnog identiteta". Dokazi koje je podnosilac zahteva dostavio za situacije u kojima se zahteva pokazivanje identifikacionih isprava i primećuje nesklad, kao i u traumatičnim situacijama prelaska graničnih prelaza, doveli su do toga da Ombudsman konstatuje da: *"nesklad pravnog statusa g. Morine sa njegovim ličnim rodnim identitetom ima izuzetno ozbiljan uticaj na čitav niz čestih situacija u njegovom svakodnevnom životu"*. U takvim okolnostima, Ombudsman smatra da je tražiti od podnosioca zahteva da čeka *"tri godine i četiri meseca"* nerazumno, imajući u vidu i realne mogućnosti da Osnovni sud uopšte ne odluči na osnovu merituma, već da samo vrati predmet na ponovno razmatranje.

102. Ombudsman se takođe pozvao i na svoj izveštaj sa preporukama koji je izdat za slučaj A. br. 72/2015 u vezi sa nepostojanjem delotvornih pravnih sredstava od 17. oktobra 2016. godine, u kojem je, između ostalog, utvrđeno da se u upravnim sporovima sudovi ni u jednom od relevantnih postupaka nisu upuštali u razmatranje merituma predmeta, već su samo utvrdili proceduralne povrede i odlučili da se predmeti vrata na ponovno razmatranje upravnom organu koji je prvobitno doneo odluku, nakon čega je u predmetu ponovo isto odlučeno. U takvim slučajevima, Ombudsman je utvrdio da je *"došlo do povrede ljudskih prava jer su tužbe koje su podneli žalisci u svojstvu delotvornog pravnog sredstva bile neefikasne i nisu osigurale ostvarivanje prava koje im je pripadalo po zakonu"*.
103. Što se tiče merituma zahteva, Ombudsman ističe obavezu utvrđenu članom 53. Ustava, prema kojem se ljudska prava i osnovne slobode moraju tumačiti u skladu sa sudskom praksom ESLJP-a. U tom pogledu, naglašeno je da je tumačenje EKLJP od strane ESLJP-a stvorilo prostor za primenu zabrane diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Posebna je obaveza države da kroz svoj pravni sistem štiti ljudska prava i na taj način pruži garancije da se prava mogu delotvorno uživati.
104. U tom kontekstu, Ombudsman naglašava da Sud mora imati u vidu predmet *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (citiran u tekstu iznad) u kojem je ESLJP istakao: *"Mora se priznati činjenica da može da dođe do ozbiljnog mešanja u privatan život onda kada stanje domaćeg prava dolazi u sukob s jednim važnim aspektom ličnog identiteta. [...] To iz razloga što stres i otuđenje proistekli iz nesklada između položaja u društvu i položaja koji mu nameće zakon koji odbija da prizna njegov promenjeni pol ne može se [...] smatrati manjom neprijatnošću nastalom zbog jedne formalnosti. [...] Naprotiv, tu dolazi do sukoba između društvene realnosti i prava, što transseksualca stavlja u jedan neprirodan položaj koji kod njega može da izazove osećanje ranjivosti, poniženja i strepnje (ibid, naglasak dodat)"*.
105. Na kraju, Ombudsman je zaključio da je podnosilac zahteva dostavio dovoljno dokaza u prilog svom zahtevu da bude oslobođen obaveze da iscrpi sva pravna sredstva zbog toga što *"okolnosti njegovog slučaja čine čekanje procesuiranja tužbe od strane Osnovnog suda nedelotvornim i neadekvatnim pravnim lekom"*. Ombudsman je naglasio da sudska praksa Suda pokazuje da je on u nekoliko slučajeva imao *"fleksibilan pristup i utvrdio da podnosioci nisu imali delotvorno pravno sredstvo i da je zbog toga dozvolio korišćenje ove jurisdikcije bez iscrpljivanja pravnih sredstava."*

Odgovori primljeni od Foruma Venecijanske komisije

106. Kao što je prikazano u odeljku Postupak pred Sudom, isti se sa nekoliko konkretnih pitanja obratio Forumu Venecijanske komisije. Sud je primio ukupno 16 odgovora, čiji sadržaj će biti predstavljen u nastavku.
107. Kao preliminarna napomena, Sud pojašnjava da Forum Venecijanske komisije predstavlja forum koji sudovima članovima Venecijanske komisije omogućava da od drugih sudova članova traže konkretne informacije o njihovoj sudskoj praksi. Iz tog razloga Forum Venecijanske komisije ne treba shvatati kao zvanično mišljenje pruženo od strane Venecijanske komisije kao takve, zbog toga što se postupak traženja takvog mišljenja razlikuje od neformalnog postupka koji karakteriše Forum. Forum služi kao inkubator informacija koje omogućavaju sudovima da međusobno istražuju u vezi sa njihovim sudskim praksama u cilju sticanja međusobnih iskustava sa sličnim slučajevima. U tom smislu, podrazumeva se da primljeni odgovori nisu obavezujući ni za jedan sud koji traži dodatne informacije od sestrinskih sudova. Jedini odgovori koji su pravno obavezujući za Ustavni sud su oni koje se odnose na odluke koje je doneo ESLJP zbog toga što se prema članu 53. Ustava, sva osnovna prava i slobode moraju tumačiti u saglasnosti sa odlukama ESLJP-a.

Prilog koji je dostavio Evropski sud za ljudska prava

108. U svojim odgovorima upućenim ovom Sudu, Odeljenje za istraživanje i biblioteku ESLJP-a, pod nadzorom pravnog savetnika (*“Juristconsult”*), dostavilo je dokument pod naslovom *“prilog o sudskoj praksi”* kojim su istaknuti najvažniji predmeti rešeni od strane ESLJP-a u oblasti transrodnih prava. Kao napomena na koju treba obratiti pažnju je takođe navedeno sledeće: *“Ovaj dokument je pripremila Odeljenje za istraživanje i biblioteku, pod vodstvom pravnog savetnika. Ne obavezuje Sud [ESLJP].”*
109. Što se tiče priznavanja novog rodnog identiteta, ESLJP je naveo predmet *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (citiran u tekstu iznad, stavovi 90, 91 i 103) u kojem je, između ostalog, utvrđeno da *“nepriznavanje promene pola zakonskim putem”* predstavlja povredu člana 8. EKLJP; dok se nemogućnost transseksualne osobe da sklopi brak smatrala povredom člana 12. (Pravo na sklapanje braka) EKLJP. Takođe, ESLJP je preporučio da se za sličnu liniju obrazloženja pogledaju i sledeći njegovi predmeti: (i) *I. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (presuda Velikog veća ESLJP-a od 11. jula 2002. godine, stavovi 69-73); (ii) *Grant protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (presuda ESLJP-a od 23. maja 2006. godine, stavovi 40-43) u kojem je ESLJP odlučio da odbijanje zakonskog priznanja promene rodnog identiteta i odbijanje penzije na osnovu starosne granice koja je bila primenljiva za druge žene predstavlja povredu člana 8. EKLJP; (iii) *L. protiv Litvanije* (presuda ESLJP-a od 11. septembra 2007. godine, stav 59) u kojem je ocenjeno da je došlo do povrede člana 8. EKLJP zbog propusta organa vlasti da donesu važeće zakonodavstvo kako bi se transseksualnim osobama omogućilo da se podvrgnu operaciji za promenu pola i promene pol u zvaničnim identifikacionim ispravama i (iv) *Y.Y. protiv Turske* (presuda ESLJP-a od 10. marta 2015. godine, stavovi 118-122) u kojem je utvrđena povreda člana 8. EKLJP jer je operacija za promenu pola morala da

dokaže da osoba ne može više da rađa potomstvo (*“procreate”*), što se samo po sebi smatralo preteranim zahtevom.

110. Što se tiče promene imena u zvaničnim identifikacionim ispravama, ESLJP je naglasio nekoliko predmeta koji su relevantni u ovom pogledu. Na početku, ESLJP se pozvao na predmet *S.V. protiv Italije* (presuda ESLJP-a od 11. oktobra 2018. godine, stavovi 70-75) u kojem se smatralo da italijanska država nije ispunila pozitivne obaveze predviđene EKLJP, pošto je nemogućnost podnosioca da u tom slučaju promeni ime (*“forname”*) u periodu u trajanju od dve i po godine, sa obrazloženjem da proces rodne tranzicije nije dovršen putem operacije promene pola, dovela do povrede prava podnosioca zahteva na poštovanje prava na privatnost zagarantovanog članom 8. EKLJP. ESLJP se dalje, između ostalog, pozvao i na predmete *Schlumpf protiv Švajcarske* (presuda od 8. januara 2009. godine, stav 57) u kojem je ponovljeno da utvrđivanje potrebe za preduzimanjem mera za promenu pola nije stvar za sudsku ocenu, i *B. protiv Francuske* (citiran u tekstu iznad, stav 63) u kojem je navedeno da nepriznavanje putem zakona seksualnog identiteta transseksualne osobe posle operacije predstavlja povredu člana 8. EKLJP.
111. ESLJP se dalje pozvao i na predmet *Kück protiv Nemačke* (citiran u tekstu iznad, stavovi 56, 59, 63 i 84), u kojem je konkretno rečeno:

“Rodni identitet je jedno od najintimnijih područja privatnog života osobe. Teret koji je u takvoj situaciji prebačen na osobu da dokaže medicinsku neophodnost lečenja, uključujući tu i nepovratnu operaciju, čini se samim tim nesrazmernim.

*S obzirom na brojne i bolne intervencije koje su uključene u takvu operaciju i nivo predanosti i uverenja potrebnih za postizanje promene u rodnoj ulozi u društvu, ne može se reći da postoji bilo šta proizvoljno ili hirovito u odluci koju je donela osoba da se podvrgne promeni pola. [Ovo je rečeno citirajući predmet *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, citiran u tekstu iznad].*

U odsustvu bilo kakvih zaključnih naučnih otkrića o uzroku transseksualizma i, posebno, da li je potpuno psihološke prirode ili je povezan sa fizičkom diferencijacijom u mozgu, pristup Apelacionog suda u razmatranju pitanja da li je podnosilac namerno izazvao njegov uzrok izgleda neprikladnim.

Teret koji je prebačen na osobu da dokaže medicinsku neophodnost lečenja, uključujući i nepovratnu operaciju, u jednom od najintimnijih područja privatnog života, izgleda nesrazmeran. ... [N]ije postignuta pravična ravnoteža između interesa privatne kompanije za zdravstveno osiguranje s jedne strane i interesa pojedinca s druge strane”.

Prilog koji je dostavio Ustavni sud Hrvatske

112. Što se tiče iscrpljivanja pravnih sredstava, Ustavni sud Hrvatske je istakao da podnosioci, u principu, moraju iscrpeti sva pravna sredstva. Međutim, naglasio je da postoje dve mogućnosti koje predstavljaju izuzetak od ovog pravila i ako su takvi izuzeci primenljivi, podnosioci se mogu ustavnom žalbom obratiti direktno Ustavnom sudu. Prvi izuzetak se odnosi na slučajeve u kojima redovni sud nije rešio predmet u razumnom roku. U takvim slučajevima, podnosioci se mogu

direktno obratiti Ustavnom sudu Hrvatske. Drugi izuzetak se odnosi na slučajeve u kojima se osporenom odlukom ozbiljno krše ustavna prava i kada je posve jasno da će se prouzrokovati ozbiljna i nepopravljiva šteta ako se ne pokrene slučaj pred Ustavnim sudom Hrvatske. U tom smislu, posljednje navedeni je predstavio ovom Sudu predmete u kojima su gore navedeni izuzeci bili primenljivi (vidi predmete Ustavnog suda Hrvatske, U-IIIN-1005/2004 od 8. jula 2004. godine; U-IIIB-4366/2005 od 5. maja 2006. godine i U-IIIB-1373/2009 od 7. jula 2009. godine; U-IIIB-369/2016 od 15. decembra 2015. godine).

113. Što se tiče transrodnih prava, Ustavni sud Hrvatske je potvrdio da je u svojoj sudskoj praksi dva puta odlučivao o takvim predmetima, a čak je u jednom predmetu odlučio pre nego što je podnosilac iscrpeo sva pravna sredstva (vidi predmete Ustavnog suda Hrvatske U-IIIB-3173/2012 od 18. marta 2014. godine i U-III-361/2014 od 21. novembra 2017. godine). U jednom predmetu, podnositeljka je rođena kao muškarac i upisana je kao takva u matične knjige. Nakon što je putem operacije promenila pol sa “Ž” u “M”, uspela je da dobije odluku kojom joj je priznata promena imena i pola na osnovu medicinske dokumentacije koju je predočila. Nakon što je uspela da promeni ime i pol, podnositeljka je uspela da i zakonski stvori novi identitet u svojim identifikacionim ispravama, uključujući i novo uverenje o državljanstvu koje je sadržavalo izvršene promene. Njen dalji pokušaj da ove promene prikaže i u diplomi dobijenoj od Univerziteta u Zagrebu je bio neuspešan i kao rezultat toga ona se pojavila pred Ustavnim sudom Hrvatske. Ovaj potonji je smatrao da krajnje formalistički pristup Univerziteta u Zagrebu koji je odbio zahtev za promenu podataka u njenoj diplomi nije prihvatljiv i stoga se smatralo da je takvo odbijanje povredilo pravo podnositeljke na privatan život u vezi sa pravom na pravično i nepristrasno suđenje.
114. Što se tiče promene imena, takođe je naglašeno da u Hrvatskoj svaka osoba ima pravo da pomeni ime bez navođenja razloga zbog kojih želi da ga promeni. Kada se takav zakon razmatrao pred Ustavnim sudom Hrvatske, u aspektu incidentalne kontrole, rečeno je: *“više je nego jasno da postojeći zakonski osnov pruža visok nivo zaštite privatnog života i ličnog života svih osoba koje su promenile pol i lično ime ili su promenile ime pre nego što su promenile pol”*.

Prilog koji je dostavio Ustavni sud Republike Češke

115. U principu, svi zahtevi koji su podneti pre iscrpljivanja pravnih sredstava odbijaju se kao neprihvatljivi, naglasio je Ustavni sud Republike Češke. Međutim, postoji jedan izuzetak od ovog opšteg pravila u kojem se navodi da Ustavni sud Republike Češke neće odbiti zahtev kao neprihvatljiv čak i ako nisu iscrpljena sva pravna sredstva, ako je važnost ustavne žalbe znatno iznad ličnih interesa podnosioca koji je podneo taj predmet.
116. Iz sudske prakse se može uočiti nekoliko grupa argumenata koji su izneti na osnovu ovog izuzetka. Prva grupa argumenata obuhvata one koji naglašavaju da pružena sredstva nisu bila delotvorna, međutim, takvi argumenti se mogu prihvatiti samo ako se utvrdi da se radi o nedelotvornosti koja proističe kao posledica sistemskog problema, a u takvim slučajevima odluka Suda bi bila od opšteg uticaja. Druga grupa argumenata se odnosi na slučajeve u kojima su javni

organi koristili neki neustavni zakon ili su koristili neki zakon koji je već ukinut. U takvim slučajevima je neopravdano odbiti zahtev zbog neiscrpljivanja pravnih sredstava.

117. Što se tiče toga da li njihova sudska praksa poznaje neki slučaj koji je sličan sa slučajem ovog Suda, Ustavni sud Republike Češke je naglasio da su oni razmatrali jedan veoma sličan slučaj. Podnosilac je u tom slučaju bila osoba koja je sebe smatrala rodno neutralnom i tražila je da se to odrazi u identifikacionim ispravama. Nadležno ministarstvo ju je obavestilo da nije dozvoljena promena ličnog identifikacionog broja, niti pokretanje takvog postupka bez dostavljanja lekarskog izveštaja koji dokazuje dovršetak promene pola (*“gender reassignment”*). Ustavni sud Republike Češke nije razmatrao meritum tog zahteva jer je smatrao da nisu iscrpljena sva prava sredstva i da žalba ne prevazilazi interes relevantnog podnosioca da bi se primenio gore navedeni izuzetak za oslobađanje od iscrpljivanja svih pravnih sredstava. Kasnije je podnosilac zahteva stigao do Vrhovnog upravnog suda Republike Češke i predmet je još uvek na čekanju za rešavanje od strane tog suda.

Prilog koji je dostavio Savezni ustavni sud Nemačke

118. Savezni ustavni sud Nemačke je naglasio da je ustavna žalba vanredno pravno sredstvo koje ne podleže načelu supsidijarnosti, u skladu sa kojim se ustavne žalbe, u principu, mogu podnositi samo nakon što su iscrpljena sva pravna sredstva. Opravdanost ovog pravila leži u tome da je na svim redovnim sudovima da rešavaju sva činjenična i pravna pitanja u jednom predmetu.
119. Međutim, s obzirom na to da obraćanje redovnom sudu nije uvek moguće, poznata su dva izuzetka od načela supsidijarnosti i ista su predviđena zakonom. Prvi izuzetak je taj da je ustavna žalba od *“opšteg značaja”*, a drugi izuzetak je taj da bi obraćanje drugim sudovima prouzrokovalo *“neizbežan i ozbiljan gubitak”*. Savezni ustavni sud striktno tumači oba izuzetka.
120. Konkretnije, što se tiče prvog izuzetka, Savezni ustavni sud je koristio ovaj izuzetak onda kada neki predmet pokreće fundamentalna pitanja ustavnog prava i ako bi njegova odluka o toj ustavnoj žalbi pružila jasnoću za veliki broj sličnih predmeta. Nije se smatralo dovoljnim to što sud još uvek nije rešio neki predmet. Pošto se u ovom pogledu primenjuju striktna ograničenja, Savezni ustavni sud je odlučio da nije potrebno iscrpeti pravna sredstva na osnovu ovog izuzetka.
121. Što se tiče drugog izuzetka, Savezni ustavni sud je retko koristio ovaj izuzetak i u svojoj sudskoj praksi je pojasnio da *“neizbežan i ozbiljan gubitak”* podrazumeva posebno i ozbiljno mešanje u neko fundamentalno pravo koje je nepopravljivo u aspektu da čak ni uspešno pravno sredstvo ne bi moglo regulisati takvo mešanje (vidi predmete na koje se pozvao Savezni ustavni sud u odgovorima dostavljenim ovom Sudu *“cf. BVerfG, nalog Drugog veća Prvog senata od 17. januara 2013. godine - 1 BvR 1578/12 -; cf. BVerfGE 19, 268 <273>.; cf. BVerfGE 75, 78 <106>; 87, 1 <43>; 101, 239 <270>; BVerfG, presuda Prvog senata od 24. aprila 1991. godine - 1 BvR 1341/90; cf. BVerfG, nalog Trećeg veća Prvog senata od 28. decembra 2004. godine, - 1 BvR*

2790/04 -, stavovi 17 i 185, sa pozivom na BVerfGE 38, 105 <110>, BVerfGE 9, 3 <7 i 8>.”).

122. Što se tiče argumenta da iscrpljivanje pravnih sredstava može biti nedelotvorno ili da postupak može dugo trajati, procesni zakon Nemačke utvrđuje druga pravna sredstva za osporavanje odugovlačenja postupka. Na primer, može se podneti preliminarno pismo sudu ako postoji bojazan da predmet neće biti okončan u razumnom roku i, ako je došlo do odugovlačenja, podnosioci mogu tražiti novčanu nadoknadu na osnovu važećeg zakona.
123. Što se tiče trećeg pitanja Suda u vezi sa meritumom zahteva, Savezni ustavni sud je naglasio da je on do sada presudio značajan broj predmeta koji se tiču prava transrodnih osoba (vidi predmete na koje se pozvao Savezni ustavni sud u odgovorima dostavljenim ovom Sudu: “*nalog Prvog senata od 11. oktobra 1978. godine - 1 BvR 16/72 – cf. Odluke Saveznog ustavnog suda, BVerfGE 49, 286; nalog Prvog senata od 16. marta 1982. godine, – 1 BvR 938/81; cf. BVerfGE 60, 123; nalog Prvog senata od 26. januara 1993. godine – 1 BvL 38/92 – cf. BVerfGE 88, 87; nalog Drugog veća Prvog senata od 15. avgusta 1996. godine - 2 BvR 1833/95 –; nalog Prvog senata od 6. decembra 2005. godine – 1 BvL 3/03 cf. BVerfGE 115, 1); nalog Prvog senata od 18. jula 2006. godine - 1 BvL 1/04 -, - 1 BvL 12/04 – cf. BVerfGE 116, 243); nalog Prvog senata od 27. maja 2008. godine - 1 BvL 10/05 – cf. BVerfGE 121, 175; nalog Prvog senata od 11. januara 2011. godine – 1 BvR 3295/07 cf. BVerfGE 128, 109); nalog Drugog veća Prvog senata od 17. oktobra 2017. godine - 1 BvR 747/17 -; nalog Drugog veća Prvog senata od 6. decembra 2016. godine - 1 BvQ 45/16 –”).*
124. U jednoj od tih odluka, Savezni ustavni sud je odlučio da je odbijanje državnih organa da promene/isprave podatke o polu u izvodu iz matične knjige rođenih u slučajevima kada je transseksualna osoba promenila pol putem operacije, proglašeno neustavnim. Tom prilikom, Savezni ustavni sud je naglasio da je takvo odbijanje nespojivo sa članom 1. Osnovnog zakona Nemačke koji štiti ljudsko dostojanstvo i način na koji ljudi shvataju sebe kao pojedinca. Stoga se smatralo da ljudsko dostojanstvo podrazumeva i pravo pojedinca na slobodan lični razvoj i razvoj ličnosti, što podrazumeva i određivanje građanskog statusa pola sa kojim se taj pojedinac identifikuje.

Prilog koji je dostavio Vrhovni sud Meksika

125. Vrhovni sud Meksika je objasnio postupak suđenja, takozvani “*amparo*”, kojim se mogu osporiti neustavni i nezakoniti akti izvršne, zakonodavne i sudske vlasti. Osnovno načelo je da se postupak “*amparo*” može pokrenuti tek nakon iscrpljivanja svih pravnih sredstava predviđenih važećim zakonom; međutim, postoji nekoliko izuzetaka od ovog opšteg pravila. Nabrojano je ukupno 10 izuzetaka sa relevantnim podizuzecima koji su primenljivi u pravnom sistemu Meksika, a glavni razlog je činjenica da osporeni akt mora da prouzrokuje nepopravljivu štetu.
126. Što se tiče transrodnih prava, Vrhovni sud Meksika je naglasio da je imao jedan takav predmet čije činjenice su navedene u nastavku. Jedna transrodna osoba, rođena kao muškarac, ali koja se identifikovala sa ženskim rodnom, izvršila je operaciju za promenu pola i nakon toga je tražila da se njen izvod iz matične

knjige rođenih ispravi tako da odražava nastale promene. Takođe, tražila je da se informacije o promeni njenog pola čuvaju kao poverljive i da se ne objavljuje činjenica da je ona transseksualna osoba. Njen predmet je rešio sudija koji je usvojio njen zahtev za ispravku izvoda iz matične knjige rođenih, ali je naložio da se nove informacije prilože kao “dodatak”, odnosno kao “ispravke” u originalnom izvodu iz matične knjige rođenih. Podnositeljka zahteva je smatrala da se time krše njena prava na jednakost pred zakonom, nediskriminaciju, privatnost, ljudsko dostojanstvo i zdravlje. Vrhovni sud Meksika je nakon njene žalbe odlučio da je odluka sudije neustavna i tom prilikom naložio da se ispravke sprovedu u originalnom izvodu i da se sprovedene izmene ne objavljuju osim u sudskom postupku i u policiji, ako je to potrebno. Obrazloženje koje je koristio Vrhovni sud je sledeće: *“Svaki pojedinac živi odgovarajući rodni identitet. Oni razvijaju ličnost zasnovano na njemu tako da psihosocijalni pol mora imati prednost nad morfološkim polom. Kao rezultat toga, promena pola za koju se odlučila neka osoba je deo njenog prava na slobodan razvoj ličnosti i u suprotnosti je sa fundamentalnim pravima da se osoba drži u polu za koji oseća da nije njen.”*

Prilog koji je dostavio Vrhovni sud Holandije

127. Što se tiče iscrpljivanja pravnih sredstava, Vrhovni sud Holandije je naveo da je zaobilaženje žalbene faze i direktno upućivanje predmeta njemu, poznato pod nazivom *“sprongcassatie”* ili u bukvalnom prevodu *“jump cassation”/“prelaženje na kasacioni sud”* i takav korak je moguće napraviti samo u slučaju ako su sve zainteresovane strane saglasne, ali su takvi slučajevi više ugovorne prirode i ne podudaraju se sa okolnostima slučaja koji je objasnio Sud. Shodno tome, naglašeno je da u njihovoj praksi nije poznat nijedan sličan predmet u kojem je zbog posebnih okolnosti podnosioca, isti oslobođen obaveze da iscrpi pravna sredstva propisana zakonom.
128. Što se tiče prava na promenu pola, navedeno je da Građanski zakonik Holandije izričito predviđa ovu mogućnost i da iz tog razloga Vrhovni sud Holandije nije imao takav predmet u kojem bi morao da se izjasni o ovom pitanju. Dalje, navedeno je da do nedavno nije bilo moguće u identifikacionim ispravama (izvod iz matične knjige rođenih/pasoš) navesti da neka osoba nema određeni pol ili bilo kakvu naznaku da je osoba interseksualna ili da se pol ne može odrediti i iz tog razloga je Vrhovni sud Holandije 2007. godine svojom odlukom naglasio da ovo nije predviđeno važećim zakonom. Takođe, u tom predmetu, Vrhovni sud Holandije je naveo da, s jedne strane, član 8. EKLJP nameće državama ugovornicama pozitivnu obavezu da obezbede mehanizme za promenu oznake pola osobe, s druge strane, države ugovornice imaju određeno polje slobodne procene u ovom pogledu i koristeći takvo polje slobodne procene, Vrhovni sud je 2007. godine odlučio da do tog trenutka ne postoji osnov za prihvatanje ubeđenja pojedinca da on ne pripada nijednom polu. Međutim, u jednom kasnijem predmetu iz 2018. godine, Okružni sud u Limburgu je odlučio da su se stavovi društva promenili, tako da se sada zahtev neke osobe da nema nijednu oznaku za pol treba usvojiti. U praksi, pasoš takvog lica bi glasilo: *“pol se ne može odrediti”*, a sadašnja zakonska odredba je izrađena za slučajeve u kojima se pol ne može odrediti po rođenju, što ovde nije slučaj. Skupština je u procesu diskusije o tome da li bi trebalo izmeniti zakon kako bi se uvrstile osobe koje se ne identifikuju ni sa jednim od dva pola. U tom pogledu, naglašeno je da

holandski sud nije priznao da postoji "treći pol" ali je izjavio da je moguće u identifikacionim ispravama navesti da se "pol ne može odrediti".

Prilog koji je dostavio Ustavni sud Mađarske

129. Što se tiče iscrpljivanja pravnih sredstava, Ustavni sud Mađarske je naveo da podnosioci mogu da se pojave pred njim tek nakon što iscrpe sva pravna sredstva ili onda kada ne postoji pravno sredstvo. Dalje je navedeno da postoji jedan izuzetak na osnovu kojeg se podnosioci mogu obratiti direktno Ustavnom sudu Mađarske i to ako se zakonska odredba primenjuje u suprotnosti sa Osnovnim zakonom Mađarske ili kada neka zakonska odredba postane nedelotvorna ili se prava krše direktno bez sudske odluke. Drugi način za izuzeće je kada ne postoji postupak koji pruža pravno sredstvo dizajnirano za ispravku povrede relevantnih prava.
130. Što se tiče toga da li su imali sličnih slučajeva, Ustavni sud Mađarske je naveo da su imali jedan slučaj koji je veoma sličan slučaju koji se razmatra od strane Suda. Predmetni slučaj nije preveden na engleski jezik, ali je sažetak istog uvršten u bazu podataka slučajeva kod Venecijanske komisije.
131. Predmetni slučaj se odnosio na osobu izbeglicu koja je bila transseksualac i koja je podnela zahtev za azil u Mađarskoj. On je tražio da se u njegovim identifikacionim ispravama upiše da je muškarac jer se ne identifikuje sa ženskim rodnom kako stoji u njegovim ispravama. Mađarske vlasti su prvo odbile ovaj zahtev pozivajući se na to da ova prava pripadaju samo mađarskim državljanima, a ne tražiocima azila. Međutim, na kraju procesa parnice, ustavna žalba podnosioca je prihvaćena i Ustavni sud Mađarske je odlučio da pravo koje je tražio podnosilac, iako je izbeglica i tražilac azila, predstavlja univerzalno pravo koje pripada svima. U tom pogledu, utvrđeno je da je on diskriminisan po osnovu državnog porekla zbog toga što pravo na ime potiče iz prava na ljudsko dostojanstvo i jer je ovo pravo kao takvo neprikosnoveno. Pravo transseksualnih osoba da promene svoje ime, Ustavni sud Mađarske je smatrao fundamentalnim pravom zasnovanim na ličnom integritetu i jednakom ljudskom dostojanstvu.

Prilog koji je dostavio Ustavni sud Letonije

132. Ustavni sud Letonije je naveo da postoji samo jedan izuzetak od opšteg pravila iscrpljivanja svih pravnih sredstava pre podnošenja ustavne žalbe. Takav izuzetak se odnosi na slučajeve kada je ustavna žalba od opšteg interesa ili na slučajeve kada opšta pravna sredstva ne mogu da spreče znatnu štetu za podnosioca. Koncept "znatne štete" je protumačen tako da podrazumeva negativnu i nepovratnu posledicu za podnosioca ustavne žalbe. Ovaj poslednje navedeni snosi teret dokazivanja da to dokaže.
133. Sudska praksa Ustavnog suda Letonije ukazuje na da je on pokazao samosuzdržanost u pogledu korišćenja ovog izuzetka, iako je on kao takav moguć. U tom pogledu, postoji samo jedan slučaj u kojem je iskorišćen ovaj izuzetak. U tom slučaju se smatralo da opšta pravna sredstva nemaju kapacitet da se spreči znatna šteta za podnosioca zahteva (vidi predmet Ustavnog suda Letonije br. 2003-19-0103 od 14. januara 2004. godine) i u kojem nije dato opširno obrazloženje u vezi sa ovom tačkom, ali je naglašeno da sami podaci

predmeta ukazuju na to da se prava i slobode podnosioca ne mogu zaštititi opštim pravnim sredstvima kojima je imao pristup i da bi znatna šteta bila nepovratna.

Ostali prilozi dostavljeni Sudu

134. Državni sud Kneževine Lihtenštajn je naglasio da podnosioci moraju iscrpeti sva raspoloživa pravna sredstva za žalbe i da nikada nije napravljen nikakav izuzetak od ovog pravila. Što se pak tiče transrodnih prava potvrđeno je da nisu imali takvih slučajeva.
135. Vrhovni sud Finske je naglasio da oni nisu imali slučaj koji je sličan slučaju koji je opisao Sud i da u Finskoj svi sudovi imaju obavezu da daju prioritet Ustavu u slučajevima kada neki zakon nije u saglasnosti sa Ustavom. Što se pak tiče transrodnih prava, potvrđeno je da nisu imali takvih slučajeva.
136. Ustavni sud Severne Makedonije je naglasio razlike u nadležnosti koje postoje u ustavnom sudstvu u pogledu iscrpljivanja pravnih sredstava. U tom pogledu, naglašeno je da pojedinci imaju pravo da se pojave neposredno pred Ustavnim sudom Severne Makedonije u slučajevima kada se tvrdi da je neki javni organ povredio neko pravo pojedinca, međutim, prema njihovim navodima, ova odredba izaziva probleme u praksi jer ga takva nadležnost stavlja u položaj da služi kao prvostepeni sud. Što se tiče *“posebnih okolnosti”*, naglašeno je da nije podnet nijedan sličan slučaj, ali da se, prema njihovim navodima, svi slučajevi koji se odnose na zaštitu ljudskih prava i sloboda smatraju *“posebnim”* slučajevima u kojima se mora postupati sa posebnom revnošću.
137. Ustavni sud Bugarske je naglasio da u Bugarskoj ne postoji zakonska mogućnost podnošenja individualnog zahteva koji bi se mogao okvalifikovati kao ekvivalentan zahtevu koji je podnet ovom Sudu. Što se tiče transrodnih prava, potvrđeno je da nisu imali takvih slučajeva.
138. Vrhovni sud Estonije je naglasio da je imao samo jedan slučaj u kojem je zaključeno da nije postojalo delotvorno pravno sredstvo za adresiranje navoda podnosioca o povredi osnovnih prava i sloboda. Međutim, naglašavajući razlike u nadležnosti između ovog Suda i estonskog suda, navedeno je da pojedinci u Estoniji ne mogu direktno podnositi ustavne zahteve pre nego što iscrpe sva pravna sredstva. Što se tiče slučajeva koji se odnose na transrodna prava, naglašeno je da nisu imali takvih slučajeva.
139. Ustavni sud Portugalije je naveo da nije imao nijedan slučaj sa transrodnim pravima i da nije imao nijedan slučaj u kojem je iz posebnih razloga ili zbog posebnih okolnosti neki podnosilac oslobođen obaveze da iscrpi pravna sredstva.

Prihvatljivost zahteva

140. Sud prvo razmatra da li je zahtev ispunio uslove prihvatljivosti, koji su propisani Ustavom i dalje precizirani Zakonom i Poslovníkom.
141. U tom smislu, Sud će primenjujući član 113. Ustava, relevantne odredbe Zakona koje se odnose na postupak određen u stavu 7. člana 113. Ustava; pravilo 39. i

pravilo 76. [Podnesak u skladu sa članom 113.7 Ustava i članovima 46., 47., 48., 49. i 50. Zakona] Poslovnika, razmotriti: (i) da li je zahtev podnela ovlašćena strana; (ii) da li se osporava akt javnog organa, i (iii) da li su iscrpljena sva pravna sredstva. U zavisnosti od ispunjenja ovih početnih uslova, Sud će odlučiti da li je potrebno da nastavi sa razmatranjem ostalih uslova prihvatljivosti.

Što se tiče ovlašćene strane i akta javnog organa

142. Sud se u tom smislu prvo poziva na stavove 1 i 7 člana 113. [Jurisdikcija i ovlašćene strane] Ustava, koji propisuju:

1. Ustavni sud odlučuje samo u slučajevima koje su ovlašćene strane podnele sudu na zakonit način. [...]

7. Pojedinci mogu da pokrenu postupak ako su njihova prava i slobode koje im garantuje ovaj Ustav prekršena od strane javnih organa, ali samo kada su iscrpeli sva ostala pravna sredstva, regulisanim zakonom.

143. Sud se takođe poziva i na član 47. [Individualni zahtevi] Zakona, koji propisuje: *“Svaka osoba ima pravo da od Ustavnog suda zatraži pravnu zaštitu ukoliko smatra da njena Ustavom zagarantovana prava i slobode krši neki javni organ. [...].”*

144. Sud se takođe poziva i na tačku (a) stava (1) pravila 39. [Kriterijum o prihvatljivosti] Poslovnika, koja utvrđuje: *„(1) Sud može smatrati zahtev prihvatljivim: (a) ako je zahtev podnela ovlašćena stranka.“*

145. Sud se poziva i na stav (2) pravila 76. Poslovnika, koji, između ostalog, utvrđuje: *“(2) Podnesak podnet prema ovom pravilu, mora jasno da naglasi [...] koji je konkretan akt javnog organa koji podnosilac žali da ospori.”*

146. Što se tiče ispunjenja ovih uslova, Sud utvrđuje (i) da je zahtev podnela ovlašćena strana, odnosno podnosilac zahteva u svojstvu pojedinca, koji traži zaštitu svojih osnovnih prava i sloboda zagarantovanih Ustavom i EKLJP, kao što je utvrđeno gore navedenim odredbama Ustava, Zakona i Poslovnika, i (ii) da osporava akt javnog organa u Republici Kosovo, odnosno odluku [br. 64/04] Agencije za civilnu registraciju od 13. juna 2018. godine.

147. Shodno tome, Sud zaključuje da je podnosilac zahteva ovlašćena strana i da osporava akt javnog organa.

Što se tiče iscrpljivanja pravnih sredstava

148. Što se tiče iscrpljivanja pravnih sredstava, Sud se poziva na stavove 1 i 7 člana 113. Ustava, citirane u tekstu iznad, stav 2 člana 47. [Individualni zahtevi] Zakona, i tačku (b) stava (1) pravila 39. [Kriterijum o prihvatljivosti] Poslovnika, koji propisuju:

Član 47.
[Individualni zahtevi]

[...]

2. Osoba može da podnese pomenuti podnesak samo nakon što su iscrpljena sva ostala zakonom određena pravna sredstva.

Pravilo 39.
[Kriterijum o prihvatljivosti]

1. Sud može smatrati zahtev prihvatljivim:

[...]

(b) ako su iscrpljena sva delotvorna pravna sredstva, koja su na raspolaganju po zakonu, protiv pobijene presude ili odluke.

149. Imajući u vidu zahtev podnosioca da bude oslobođen obaveze iscrpljivanja "tužbe za upravni spor" kao raspoloživo pravno sredstvo propisano zakonom u okolnostima konkretnog slučaja, Sud će u nastavku (i) predstaviti opšta načela ESLJP-a i Suda po pitanju iscrpljivanja pravnih sredstava, i zatim (ii) primeniti iste u okolnostima konkretnog slučaja.

(i) Opšta načela ESLJP-a i Suda po pitanju iscrpljivanja pravnih sredstava

150. Sud primećuje da stav 7. člana 113. Ustava, utvrđuje obavezu iscrpljivanja "svih pravnih sredstava regulisanih zakonom". Ova ustavna obaveza je takođe utvrđena i članom 47. Zakona, kojim se zahteva iscrpljivanje "svih pravnih sredstava"; i, dalje pod tačkom (b) stava (1) pravila 39. Poslovnika u kojem se posebno naglašava obaveza da se prethodno iscrpe sva "delotvorna" pravna sredstva propisana zakonom.

151. Kriterijumi za ocenu da li je ispunjena obaveza iscrpljivanja svih "delotvornih" pravnih sredstava dobro su definisani u praksi ESLJP-a, u skladu sa kojom je Sud, na osnovu člana 53. Ustava, dužan da tumači osnovna prava i slobode zagarantovane Ustavom.

152. U tom kontekstu, Sud naglašava da koncept iscrpljivanja i/ili obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava proizilazi i zasnovan je na "opštepriznatim načelima međunarodnog prava" (vidi, između ostalog, predmet Međunarodnog suda pravde *Švajcarska protiv Sjedinjenih Američkih Država*, presuda od 21. marta 1959. godine). Isto važi i za ESLJP, koji, prema članu 35. (Uslovi prihvatljivosti) EKLJP, može "uzeti predmet u postupak tek kada da se iscrpu svi unutrašnji pravni lekovi, u skladu sa opštepriznatim načelima međunarodnog prava [...]".

153. Svrha i obrazloženje obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava ili pravilo iscrpljivanja jeste da relevantnim organima, a pre svega redovnim sudovima, pruži mogućnost da spreče ili isprave navodne povrede Ustava. Ono se zasniva na pretpostavci koja se ogleda u članu 32. Ustava i članu 13. EKLJP, da pravni

poredak Republike Kosovo obezbeđuje delotvorno sredstvo za zaštitu ustavnih prava. Ovo je važan aspekt supsidijarnog karaktera mehanizma ustavne pravde (vidi, u ovom kontekstu, predmete ESLJP-a *Selmouni protiv Francuske*, citiran u tekstu iznad, stav 74; *Kudła protiv Poljske*, presuda od 26. oktobra 2000. godine, stav 52; i vidi, između ostalog, i predmete Suda: KI07/15, podnosilac zahteva *Shefki Zogiani*, rešenje o neprihvatljivosti od 8. decembra 2016. godine, stav 61; KI30/17, podnosilac zahteva *Muharrem Nuredini*, rešenje o neprihvatljivosti od 7. avgusta 2017. godine, stav 35; KI41/09, podnosilac zahteva *Univerzitet AAB-RIINVEST D.O.O.*, rešenje o neprihvatljivosti od 3. februara 2010. godine, stav 16, i KI94/14, podnosilac zahteva *Sadat Ademi*, rešenje o neprihvatljivosti od 17. decembra 2014. godine, stav 24).

154. Sud se dosledno pridržava načela supsidijarnosti, smatrajući da svi podnosioci zahteva moraju iscrpeti sve proceduralne mogućnosti u postupcima pred redovnim sudovima, kako bi se sprečila povreda Ustava ili, ako je do nje došlo, da se ispravi takva povreda određenog osnovnog prava zagarantovanog Ustavom. Sud je takođe dosledno tvrdio da su podnosioci zahteva odgovorni kada Sud proglasi njihove slučajeve neprihvatljivim onda kada propuste da iskoriste redovne postupke ili propuste da prijave povredu Ustava u redovnim postupcima (vidi, između ostalog, predmete Suda: KI139/12, podnosilac zahteva *Besnik Asllani*, odluka o zahtevu za privremenu meru i rešenje o neprihvatljivosti od 25. februara 2013. godine, stav 45; KI07/09, podnosilac zahteva *Demë Kurbogaj i Besnik Kurbogaj*, rešenje o neprihvatljivosti od 19. maja 2010. godine, stav 18-19; KI89/15, podnosilac zahteva *Fatmir Koçi*, rešenje o neprihvatljivosti od 22. marta 2016. godine, stav 35; KI24/16, podnosilac zahteva *Avdi Haziri*, rešenje o neprihvatljivosti od 16. novembra 2016. godine, stav 39; i KI30/17, podnosilac zahteva *Muharrem Nuredini*, rešenje o neprihvatljivosti od 7. avgusta 2017. godine, stavovi 35-37).
155. Oslobođanje od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava na nivou ESLJP-a primenjuje se samo izuzetno i samo u posebnim slučajevima prilikom analize ovog uslova prihvatljivosti u svetlu činjeničnih, pravnih i praktičnih okolnosti konkretnog slučaja. I na nivou ovog Suda, zasnovano na sudskoj praksi ESLJP-a, ali i u saglasnosti sa praksom ustavnih sudova država članica Venecijanske komisije, oslobođanje od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava se može primenjivati samo izuzetno (vidi slučajeve Suda u kojima je primenjen takav izuzetak: KI56/09, podnosilac zahteva *Fadil Hoxha i 59 drugih*, presuda od 22. decembra 2010. godine, stavovi 44-55; KI06/10, podnosilac zahteva *Valon Bislimi*, presuda od 30. oktobra 2010. godine, stavovi 50-56 i stav 60; KI41/12, podnosilac zahteva *Gëzim i Makfire Kastrati*, presuda od 25. januara 2013. godine, stavovi 64-74; KI99/14 i KI100/14, citiran u tekstu iznad, stavovi 47-50; KI55/17, podnositeljka zahteva *Tonka Berisha*, presuda od 5. jula 2017. godine, stavovi 53-58, i KI34/17, podnositeljka zahteva *Valdete Daka*, presuda od 1. juna 2017. godine, stavovi 68-73).
156. Činjenica da se oslobođanje od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava propisanih zakonom, iako je moguće, primenjuje samo u izuzetnim slučajevima, potvrđuje se i odgovorima koji su dostavljeni Sudu preko Foruma Venecijanske komisije, ne prejudicirajući razlike u ustavima i relevantnim važećim zakonima tih država.

157. Izuzeci, odnosno oslobađanje od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava, utvrđeni su u sudskoj praksi ESLJP-a koji naglašava da se pravilo iscrpljivanja mora primenjivati “*sa određenim stepenom fleksibilnosti i bez preteranog formalizma*”, imajući u vidu kontekst zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda (u vezi sa konceptom „*fleksibilnosti i postojanjem preteranog formalizma*“, vidi, Praktični vodič kroz uslove prihvatljivosti ESLJP-a od 30. aprila 2019. godine, I. Procesni osnovi neprihvatljivosti, A. Nisu iscrpljeni unutrašnji pravni lekovi, 2. Primena pravila, A. Fleksibilnost, str. 22 i, između ostalog, predmet ESLJP-a *Ringeisen protiv Austrije*, presuda od 16. jula 1971. godine, stav 89). U principu, na osnovu prakse ESLJP-a, obaveza iscrpljivanja pravnih sredstava je ograničena na korišćenje onih pravnih sredstava (i) čije postojanje je “*dovoljno sigurno ne samo u teoriji nego i u praksi*”, i samim tim, ista moraju biti u stanju da “*pruže rešenje u vezi sa tvrdnjama podnosioca*” i “*pruže razumne izgleda za uspeh*”; i (ii) koja su “*raspoloživa, pristupačna i delotvorna*”, i te karakteristike moraju biti dovoljno konsolidovane u sudskoj praksi pravnog sistema u pitanju (vidi predmete ESLJP-a: *Selmouni protiv Francuske*, citiran u tekstu iznad, stavovi 71-81; *Akdivar i drugi protiv Turske*, citiran u tekstu iznad, vidi Odeljak B, u vezi sa iscrpljivanjem unutrašnjih pravnih sredstava, stavovi 55-77; *Demopolous i drugi protiv Turske*, presuda od 1. marta 2010. godine, Odeljci: A. Podnesci pred Sudom o iscrpljivanju unutrašnjih pravnih sredstava i B. Iscrpljivanje domaćih pravnih sredstava, odnosno stavovi 50-129; *Ocalan protiv Turske*, presuda od 12. maja 2005. godine, stavovi 63-72, i *Kleyn i drugi protiv Holandije*, presuda od 6. maja 2003. godine, stavovi 155-162).
158. U obe gore navedene kategorije, sudska praksa je od posebne važnosti. Shodno tome, argumenti o “*delotvornosti*” ili nepostojanju “*delotvornosti*” pravnog sredstva moraju se potkrepiti i sudskom praksom, ili odnosno, njenim nepostojanjem (vidi u ovom kontekstu, predmet ESLJP-a *Kornakovs protiv Letonije*, presuda od 15. juna 2006. godine, stav 83-85). Važnost sudske prakse dokazuje i predmet ESLJP-a *Vinčić i drugi protiv Srbije*, u kojem se žalba Ustavnom sudu Srbije nije smatrala delotvornom zbog toga što taj sud nije razmatrao predmete koji su se odnosili na navedene povrede ljudskih prava i jer taj sud nije doneo i objavio takve odluke u meritumu (vidi *Vinčić i drugi protiv Srbije*, presuda od 1. decembra 2009. godine, stav 51). Naime, iako je u teoriji postojala mogućnost da se podnosioci obrate Ustavnom sudu Srbije, na nivou ESLJP-a se usled nedostatka sudske prakse, takvo sredstvo smatralo nedelotvornim dok se ne dokaže suprotno. U kasnijoj fazi i nakon konkretnih dokaza o delotvornosti pravnog leka u praksi, ESLJP je prihvatio iznete argumente o utvrđenoj delotvornosti pravnog sredstva i kao rezultat toga, promenio je svoj pristup na taj način što je prihvatio i tražio da se iscrpljivanje takvog pravnog sredstva mora dogoditi pre podnošenja zahteva ESLJP-u.
159. Međutim, i izvan ovih mogućnosti izuzeća, u svim slučajevima i na osnovu sudske prakse ESLJP-a, podnosilac mora dokazati “*da je učinio sve što se od njega može opravdano očekivati da iscrpi pravna sredstva*” (vidi predmet ESLJP-a *D.H. i drugi protiv Republike Češke*, presuda od 13. novembra 2007. godine, stav 116 i tu navedene reference). ESLJP naglašava da je u interesu podnosioca zahteva da se obrati nadležnom sudu kako bi mu pružio priliku da ostvari postojeća prava zahvaljujući svojoj moći da tumači (vidi, između ostalog, predmet ESLJP-a *Ciupercescu protiv Rumunije*, presuda od 15. juna 2010. godine, stav 169). Ovo izuzev u slučajevima kada podnosilac može pokazati,

- pružajući relevantnu sudsku praksu ili neki drugi odgovarajući dokaz, da će dostupno pravno sredstvo koje on nije koristio, biti neuspešno (vidi predmete ESLJP-a *Kleyn i drugi protiv Holandije*, citiran u tekstu iznad, stav 156 i tu navedene reference i *Selmouni protiv Francuske*, citiran u tekstu iznad, stavovi 74-77). U tom aspektu, važno je naglasiti da “*puke sumnje*” podnosioca zahteva u pogledu neefikasnosti nekog pravnog sredstva ne važe kao razlog za oslobađanje podnosioca od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava (vidi, između ostalog, predmete ESLJP-a *Milošević protiv Holandije*, odluka od 19. marta 2002. godine, poslednji stav na str. 6, i *MPP Golub protiv Ukrajine*, presuda od 18. oktobra 2005. godine, poslednji stav odeljka C o Oceni suda).
160. Sud takođe naglašava da se fleksibilna procena neophodnih karakteristika pravnog sredstva mora vršiti uzimajući u obzir okolnosti svakog pojedinačnog predmeta. U tom smislu, ESLJP je takođe usvojio koncept “*posebnih okolnosti*”, na osnovu kojih procenjuje da li postoji neka posebna osnova koja podnosioca oslobađa ispunjenja obaveze iscrpljivanja pravnog sredstva. Prilikom sprovođenja ove procene, ESLJP uzima u obzir i (i) opšti “*pravni i politički kontekst*” i (ii) “*posebne okolnosti*” podnosioca (o konceptu “*posebnih okolnosti*”, između ostalog, vidi predmete ESLJP-a *Van Oosterwijck protiv Belgije*, citiran u tekstu iznad, stavovi 36-40 i tu navedene reference, *Selmouni protiv Francuske*, citiran u tekstu iznad, stavovi 71-81 i tu navedene reference; *Öcalan protiv Turske*, citiran u tekstu iznad, stav 67, i *Akdivar i drugi protiv Turske*, citiran u tekstu iznad, stavovi 67-68 i tu navedene reference. Dalje, što se tiče uzimanja u obzir opšteg pravnog i političkog konteksta, vidi, između ostalog, *Akdivar i drugi protiv Turske*, citiran u tekstu iznad, stavovi 68-69 i tu navedene reference i *Selmouni protiv Francuske*, citiran u tekstu iznad, stav 77). U slučajevima u kojima proizilazi da bi obavezivanje podnosioca da primeni određeno pravno sredstvo moglo biti neracionalno u praksi i da bi predstavljalo nesrazmerno veliku prepreku delotvornom ostvarivanju njegovog prava, ESLJP oslobađa podnosioca obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava (vidi, između ostalog, predmete ESLJP-a *Veriter protiv Francuske*, presuda od 15. decembra 1997. godine, stav 27; *Gaglione i drugi protiv Italije*, presuda od 21. decembra 2010. godine, stav 22, i *M.S. protiv Hrvatske (br. 2)*, presuda od 19. februara 2015. godine, stavovi 123-125).
161. Na kraju, Sud naglašava da je imajući u vidu načelo fleksibilne procene iscrpljenosti pravnih sredstava i prilagođavanje te procene “*posebnim okolnostima*” svakog slučaja pojedinačno, ESLJP razvio test “*tereta dokazivanja*”, koji proces je jasno utvrđen u njegovoj sudskoj praksi. Prema ovoj poslednje navedenoj, u kontekstu ESLJP-a, raspodela tereta dokazivanja se vrši između podnosioca zahteva i vlade u pitanju koja tvrdi da pravna sredstva nisu iscrpljena (za detaljniju diskusiju o *raspodeli tereta dokazivanja*, između ostalog, vidi predmete ESLJP-a *Selmouni protiv Francuske*, citiran u tekstu iznad, stav 76 i tu navedene reference i *Akdivar i drugi protiv Turske*, citiran u tekstu iznad, stav 68 i tu navedene reference). U načelu, nakon navoda relevantnog podnosioca zahteva o nedostatku pravnog sredstva, suprotna strana, odnosno država u pitanju, u kontekstu ESLJP-a snosi teret dokazivanja da postoji pravno sredstvo koje nije iskorišćeno i koje je “*delotvorno*”, dok bi, dalje, podnosilac trebalo da argumentuje suprotno, odnosno da je navedeno sredstvo iskorišćeno ili da isto nije “*delotvorno*” u okolnostima datog slučaja.

Kao što je prethodno navedeno, oslanjanje na relevantnu sudsku praksu je relevantno u oba slučaja.

(ii) *Primena gore navedenih načela i ocena Suda u okolnostima konkretnog slučaja*

162. Na osnovu gore navedenih načela, Sud će razmotriti zahtev i argumente podnosioca zahteva za oslobađanje od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava određenih zakonom. U tom kontekstu, Sud prvo podseća da je podnosilac zahteva, dana 24. jula 2018. godine, pokrenuo tužbu za upravni spor pred Osnovnim sudom. Međutim, samo nedelju dana kasnije, odnosno 30. jula 2018. godine, podnosilac zahteva se obratio i ovom Sudu i zatražio oslobađanje od obaveze iscrpljivanja ovog pravnog sredstva tvrdeći da isto nije „delotvorno“ i „dovoljno sigurno u teoriji i praksi“.
163. Podnosilac zahteva argumentuje navodni nedostatak gore navedenih karakteristika pravnog sredstva na osnovu (i) njegovih „posebnih okolnosti“, uključujući i pravni i politički kontekst zajednice kojoj on pripada, i (ii) trajanja postupaka pred redovnim sudovima. Ove navode podnosioca zahteva podržava i Ombudsman. Takođe, kao što je prethodno objašnjeno, odgovor na ove navode i relevantna pitanja Suda, dao je i SSK.
164. Sud podseća da je u odgovoru na navode podnosioca zahteva i pitanja Suda, SSK, između ostalog naglasio da predmetno pravno sredstvo *“ispunjava sve standarde da bude dovoljno sigurno za konkretan slučaj i za druge slučajeve s obzirom na to da su sudovi nezavisni, apolitični, nepristrasni i pružaju jednak pristup svima”*. SSK se dalje u kontekstu prava podnosioca zahteva na pravno sredstvo koje je *“dovoljno sigurno ne samo u teoriji nego i u praksi”*, kao što je prethodno navedeno, pozvao na stav 4 člana 55. Ustava. Što se pak tiče *“raspoloživosti”*, *“dostupnosti”* i *“delotvornosti”* pravnog sredstva, SSK je naglasio da *“tužba za pokretanje upravnog spora kao pravno sredstvo ispunjava potrebne standarde da bi se smatrala sredstvom raspoloživim za podnosioca jer sudovi omogućavaju i pružaju jednak pristup svima i uvek ulažu napore da budu što delotvorniji i efikasniji u rešavanju predmeta uprkos tome što su suočeni sa velikim brojem nerešenih predmeta koji su se nagomilali zbog niza faktora, kao što su slučajevi koji su zaostali iz prethodnih godina, novi slučajevi primljeni u rad, nedovoljan broj sudija, itd.”*. SSK nije dostavio nijedan primer iz sudske prakse, kao što je tražio Sud na osnovu sudske prakse ESLJP-a. Podnosilac zahteva je osporio argumente SSK-a, naglašavajući, između ostalog, da je ovaj poslednje navedeni samo izneo konstataciju da upravni spor *“ispunjava sve dovoljne standarde da bude dovoljno siguran u konkretnom slučaju i u drugim slučajevima”*, ali koja konstatacija *“nije zasnovana ni na jednoj činjenici ili konkretnom podatku”*.
165. U tom pogledu, Sud prvo naglašava da se SSK, iako je naveo da je predmetno pravno sredstvo dovoljno sigurno u teoriji i praksi, u prilog svojim argumentima poziva na stav 4 člana 55. Ustava u vezi sa ograničenjem ljudskih prava i sloboda. Iako je takav argument nejasan, Sud takođe primećuje da SSK ne pruža nikakvo dodatno obrazloženje, dalju razradu ili dokaz koji bi dokazao delotvornost ovog pravnog sredstva u okolnostima konkretnog slučaja. Pored toga, on svoje navode nije potkrepio nikakvom relevantnom sudskom praksom ESLJP-a, što je prema

sudskoj praksi potrebno za praktično određivanje dovoljne sigurnosti i delotvornosti pravnog sredstva.

166. U tom kontekstu, a na osnovu navoda podnosioca zahteva i relevantnih komentara Ombudsmana i SSK-a, Sud će prvo razmotriti navode o nedostatku delotvornosti i nedovoljnoj sigurnosti pravnog sredstva u teoriji i praksi, kao rezultat "*posebnih okolnosti*" podnosioca zahteva.
167. Sud primećuje da su se navodi podnosioca zahteva u vezi nedelotvornosti pravnog sredstva odnosili na prirodu navodne povrede prava na privatnost i pravni i politički kontekst zajednice kojoj pripada podnosilac zahteva, kao jedne od najmarginalizovanijih zajednica u Republici Kosovo i prema argumentima Ombudsmana. Sud, takođe, primećuje da u vreme i u okolnostima podnošenja zahteva, odnosno odgovarajućih navoda podnosioca zahteva Sudu, nije postojala nikakva sudska praksa koja bi dokazala da bi tužba za upravi spor mogla biti delotvorna i dovoljno sigurna ne samo u teoriji nego i u praksi za "*posebne okolnosti*" podnosioca zahteva.
168. Sud, dalje, primećuje da iako je razmatranje tužbe u vezi sa jednim sličnim slučajem na čekanju pred Osnovnim sudom protiv Agencije za civilnu registraciju koja je takođe odbila zahtev lica "Y" za promenu imena i oznake za pol sa "Ž" na "M", do ovih datuma: 9. oktobra 2018. godine i do 20. novembra 2018. godine, kada je Ombudsman dostavio pravno mišljenje, odnosno kada je SSK dostavio svoje komentare Sudu, odnosno zasnovano na spisima predmeta, redovni sudovi nisu imali sudske prakse koja se odnosila na promenu imena i oznake za pol transrodnih osoba.
169. Ispostavlja se da je gore pomenuti slučaj u vezi sa osobom „Y“ prvi slučaj koji je rešen od strane Osnovnog suda 27. decembra 2018. godine i potvrđen od strane Apelacionog suda 2. avgusta 2019. godine. Sud naglašava da ova sudska praksa koja se odnosi na prava transeksualnih/transrodnih osoba na promenu imena i oznake za pol, menja kontekst navoda podnosioca zahteva i njihovu ocenu od strane Suda jer ista dokazuje da tužba za upravni spor, u okolnostima konkretnog slučaja, osim toga što može biti delotvorna, ista je dovoljno sigurna ne samo u teoriji nego i u praksi.
170. Sud, u ovom kontekstu, konkretnije naglašava da slučaj koji je odlučen presudom [A.br.2196/2017] Osnovnog suda od 27. decembra 2018. godine i potvrđen presudom [PA.br.244/2109] Apelacionog suda od 2. avgusta 2019. godine, uključuje jednu osobu "Y" koja je rođena žensko i imala je ime koje je očigledno pripadalo ženskom rodu. U kasnijoj fazi, osoba "Y" se podvrgla hirurškoj operaciji za promenu pola sa ženskog na muški. Ta operacija je uspešno završena. Shodno tome, u 2017. godini, osoba "Y" je podnela zahtev Kancelariji za civilni status opštine Prizren za zakonsku promenu ličnog imena i oznake za pol. Kancelarija za civilni status je odbila njegov zahtev. Agencija za civilni status, postupajući po žalbi osobe "Y", takođe je odbila njegov zahtev. Osoba "Y" je pokrenula sudski postupak protiv Agencije za civilnu registraciju podnoseći tužbu za upravni spor Osnovnom sudu, odnosno pred istim Osnovnim sudom pred kojim se već nalazi na čekanju rešavanje tužbe podnosioca zahteva u upravnom sporu. Osnovni sud je prihvatio, kao osnovanu, tužbu osobe "Y". Tom prilikom, sud je naložio Generalnoj direkciji opštine

Prizren da (i) izvrši ispravku ličnog imena osobe “Y” na osnovu njegovog zahteva i (ii) izvrši promenu oznake za pol osobe “Y” sa ženskog pola “Ž” na muški pol “M”. Protiv odluke Osnovnog suda, Agencija za civilnu registraciju je uložila žalbu Apelacionom sudu. Ovaj poslednji je odbio tu žalbu i potvrdio je odluku Osnovnog suda u celosti. U ovom slučaju, postupci pred redovnim sudovima su trajali prosečno jednu (1) godinu i osam (8) meseci od trenutka podnošenja odgovarajuće tužbe do potvrđivanja odluke Osnovnog suda od strane Apelacionog suda.

171. Dalje, Sud početno naglašava da gore navedeni slučaj odražava okolnosti koje su vrlo slične okolnostima konkretnog slučaja, a samim tim i relevantnu sudsku praksu, u najmanje sledeća dva aspekta: (i) zahtev za promenu imena i oznake za pol sa “Ž” na “M” u matičnim knjigama, koji je prvobitno upućen Kancelariji za civilni status, i (ii) zahtev odbijen od strane Kancelarije za civilni status u odgovarajućim opštinama, potvrđen i od strane Agencije za civilnu registraciju.
172. U ovom predmetu koji je već rešen od strane redovnih sudova, odnosno predmetu osobe “Y”, Sud primećuje da je njegova tužba podneta Osnovnom sudu 27. decembra 2017. godine protiv odluke Agencije za civilnu registraciju koja je potvrdila odluku nadležne Kancelariji za civilni status o odbijanju zahteva za promenu imena i oznake za pol osobe “Y”, rešena u korist te osobe, i to presudom [A. br. 2196/2017] Osnovnog suda od 27. decembra 2018. godine, koja je potvrđena i od strane Apelacionog suda presudom [PA. br. 244/2109] od 2. avgusta 2019. godine. Navedeni sudovi su naložili, odnosno potvrdili (i) da se izvrši ispravka ličnog imena osobe “Y” na osnovu njenog zahteva, i (ii) da se izvrši promena oznake za pol osobe “Y” sa ženskog pola “Ž” na muški pol “M”.
173. Sud takođe primećuje da se redovni sudovi prilikom donošenja gore navedenih presuda takođe pozivaju i na raniju praksu promene ličnog imena kao i promene oznake za pol sa “M” na “Ž” od strane samih nadležnih opštinskih kancelarija. Tačnije, na osnovu relevantnih spisa, proizilazi da je opština Suva Reka, dana 18. aprila 2012. godine, relevantnim rešenjem dozvolila transrodnoj osobi “Z” [tačan identitet se neće otkriti od strane Suda, *ex officio*, na osnovu stava (6) pravila 32. Poslovnika o radu], promenu ličnog imena kao i promenu oznake za pol sa “M” na “Ž”, zasnovano na njenoj želji i zahtevu.
174. Sud, štaviše, naglašava da gore citirane odluke redovnih sudova nisu predmet razmatranja pred ovim Sudom, te stoga on neće ocenjivati njihovu usaglašenost sa Ustavom. Međutim, u svrhu procene iscrpljenosti pravnog sredstva u okolnostima konkretnog slučaja i njegove delotvornosti i dovoljne sigurnosti u “teoriji i praksi”, Sud primećuje da su se redovni sudovi prilikom relevantnog odlučivanja pozvali na (i) Ustav, odnosno na njegove članove 21, 24. i 36.; (ii) sudsku praksu ESLJP-a, konkretno na predmet *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (citiran u tekstu iznad), na osnovu člana 53. Ustava; (iii) na EKLJP, odnosno na njen član 8. i (iv) zakonsku regulativu utvrđenu ZAP-om, Zakonom o ličnom imenu u vezi sa Administrativnim uputstvom o ličnom imenu, Zakonom o civilnom statusu i Zakonom o ravnopravnosti polova.
175. U tom kontekstu, Sud naglašava da je on dosledno držao stav da tužba za upravni spor predstavlja “delotvorno” pravno sredstvo ne samo u teoriji nego i u praksi. Osim ograničenih izuzetaka koji su navedeni u delu sa opštim načelima, Sud je

- konstantno odbijao zahteve proglašavajući iste neprihvatljivim upravo sa obrazloženjem o neiscrpjivanju ovog pravnog sredstva (vidi, između ostalog, slučaj KI131/17, podnosilac zahteva *Uran Halimi*, rešenje o neprihvatljivosti od 10. oktobra 2018. godine, stavovi 48-49). U okolnostima konkretnog slučaja, sporni su njegova delotvornost i dovoljna sigurnost “u praksi” imajući u vidu “posebne okolnosti” podnosioca zahteva.
176. Sud, na osnovu sudske prakse ESLJP-a, ponovo naglašava značaj sudske prakse u proceni delotvornosti i dovoljne sigurnosti pravnog sredstva u praksi. Što se tiče ovog poslednje navedenog, a nakon informacija koje je Sud dobio 21. avgusta 2019. godine, kada je i izvešteno o donošenju odluke Osnovnog i Apelacionog suda u jednom predmetu koji je sličan ovom predmetu, odnosno u predmetu osobe “Y”, Sud ne može a da ne primeti i ne ukaže na činjenicu da u Republici Kosovo sada postoji sudska praksa, iako ne konsolidovana, ali svakako značajna, koja se odnosi na osnovna prava i slobode transseksualnih i transrodnih osoba a koje žele da promene svoje lično ime i oznaku za pol.
 177. Kao što je prethodno navedeno, presuda [A. br. 2196/2017] Osnovnog suda od 27. decembra 2018. godine, koja je potvrđena od strane Apelacionog suda presudom [PA. br. 244/2109] od 2. avgusta 2019. godine, u sličnim ličnim okolnostima i u sličnom pravnom i političkom kontekstu, naložile su nadležnim javnim organima da izvrše ispravku ličnog imena i promenu oznaka pola dotične osobe u matičnim knjigama. Sud primećuje i ističe da se za razliku od okolnosti konkretnog slučaja, osoba “Y” prethodno podvrgnula hirurškom zahvatu za promenu pola. Međutim, Sud takođe primećuje da ova činjenica nije bila presudna kod ocene Osnovnog suda koji je presudom [A. br. 2196/2017] od 27. decembra 2018. godine konkretno obrazložio da, između ostalog, na osnovu Ustava, sudske prakse ESLJP-a i Zakona o ravnopravnosti polova, takav uslov nije presudan za zakonsko priznanje rodnog identiteta.
 178. Shodno tome, i u takvim okolnostima, Sud mora utvrditi da je tužba za upravni spor “delotvorna” i “dovoljno sigurna [i] u praksi”, i da je na osnovu relevantne sudske prakse “u stanju da pruži rešenje” u vezi sa navodima podnosioca zahteva o povredi njegovih osnovnih prava i sloboda zagarantovanih Ustavom i da “pruži razumne izglede za uspeh”.
 179. U takvim slučajevima kada je, na osnovu relevantne sudske prakse, određeno pravno sredstvo “delotvorno” i “dovoljno sigurno u teoriji i u praksi”, i samim tim je “u stanju da pruži rešenje” u vezi sa navodima podnosioca zahteva i “pruža razumne izglede za uspeh”, Sud na osnovu načela supsidijarnosti ne može oduzeti redovnim sudovima njihovu ustavnu nadležnost za odlučivanje o navodima podnosioca zahteva o eventualnoj povredi članova Ustava i EKLJP. Kao što je prethodno navedeno, upravo je svrha i obrazloženje obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava ta da pruži redovnim sudovima mogućnost da spreče ili isprave navodne povrede Ustava.
 180. Bilo bi u potpunoj suprotnosti sa supsidijarnim duhom mehanizma ustavne kontrole ako bi sud proglasio neko pravno sredstvo nedelotvornim kada je ono zapravo dokazalo svoju delotvornost u praksi, kao što dokazuje gore navedeni predmet osobe “Y”. Poštovanje principa supsidijarnosti zahteva upravo

dozvoljavanje potrebnog puta i prostora za nižestepene sudove da izvršavaju svoju dužnost direktne primene Ustava i EKLJP.

181. Svakako, princip supsidijarnosti ni na koji način ne sprečava podnosiocima u pitanju da se obrate Sudu i zatraže ocenu ustavnosti (i) akata javnih organa nakon što su iscrpeli pravna sredstva određena zakonom, kao što je utvrđeno u stavu 7 člana 113. Ustava i relevantnim odredbama Zakona i Poslovnika, i (ii) nepostojanje odluke u razumnom roku ili navodno isuviše dugom sudskom postupku u suprotnosti sa garancijama člana 31. Ustava u vezi sa članom 6. EKLJP. U kontekstu navodnog odugovlačenja sudskih postupaka, Sud podseća da, u određenim okolnostima, sudska praksa ESLJP-a, i ne samo njena, već i sudska praksa odgovarajućih sudova država članica Venecijanske komisije, omogućava oslobađanje dotičnih podnosilaca od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava.
182. ESLJP ima dovoljno sudske prakse u tom pogledu. Međutim, Sud će se pozvati na najnoviji predmet ESLJP-a koji se odnosi na prava transrodnih osoba, *X protiv Severne Makedonije*. Sud naglašava da je ESLJP u ovom predmetu odbio navode Severne Makedonije da je predmet preuranjen pred ESLJP-om zbog toga što se predmet i dalje razmatra od strane sudova Severne Makedonije (vidi argumente Vlade i podnosioca u pitanju u vezi sa iscrpljivanjem pravnih sredstava u stavovima 40 i 41 predmeta *X protiv Severne Makedonije*, citiranog u tekstu iznad). ESLJP je odbio ove argumente i prihvatio predmet podnosioca za razmatranje merituma, uprkos neiscrpljenju pravnih sredstava, obrazlažući da odugovlačenje sudskih postupaka može predstavljati osnov za oslobađanje podnosioca u pitanju od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava i da se u relevantnim okolnostima, predmet podnosioca nalazi na čekanju pred makedonskim organima i sudovima 7 (sedam) godina zaredom i bez naznaka kada bi isti mogli biti okončani. Prema ESLJP-u, odugovlačenje postupaka u vezi sa okolnostima podnosioca i činjenicom da se isti suočava sa situacijom izuzetnih predrasuda u pogledu njegovog prava na privatni život, omogućavaju oslobađanje podnosioca u pitanju od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava (vidi relevantno obrazloženje ESLJP-a u stavovima 43-46 predmeta *X protiv Severne Makedonije*, citiranog u tekstu iznad).
183. U tom kontekstu, Sud takođe podseća da podnosilac zahteva pred Sudom navodi da treba da bude oslobođen od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava zbog "moćnosti" odugovlačenja sudskih postupaka u okolnostima njegovog slučaja. Sud podseća da se značajan deo navoda podnosioca zahteva zasniva na izveštajima SSK-a kako bi argumentovao da bi rešavanje njegovog predmeta pred redovnim sudovima rezultiralo isuviše dugim sudskim postupcima u trajanju od prosečno tri (3) do četiri (4) godine, sa opasnošću da se njegov predmet uopšte ne reši meritorno od strane redovnih sudova već da se vrati na ponovno razmatranje prvobitnim upravnim organima. Ovi navodi podnosioca zahteva su takođe podržani i pravnim mišljenjem Ombudsmana.
184. Međutim, i u tom smislu, Sud mora da razjasni da podnosilac zahteva pred Sudom ne traži ocenu ustavnosti već isuviše dugih sudskih postupaka u suprotnosti sa garancijama sadržanim u članu 31. Ustava u vezi sa članom 6. EKLJP-a i shodno tome i oslobađanje od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava. Naprotiv, navodi podnosioca zahteva u vezi sa vremenskim trajanjem

sudskih postupaka u redovnom postupku odnose se na “*moгуćnost*” njihovog odugovlaćenja u budućnosti.

185. Konkretnije, Sud naglašava da je zahtev podnosioca podnet Sudu 30. jula 2018. godine, odnosno samo šest (6) dana nakon podnošenja tužbe Osnovnom sudu koja je podneta 24. jula 2018. godine. Shodno tome, podnosilac zahteva ne tvrdi da se postupci pred Osnovnim sudom već sastoje u odugovlaćenju postupaka i povredi njegovog prava na sudsku odluku u razumnom roku koja je zagarantovana Ustavom i EKLJP. Slično tome, kriterijumi na koje se poziva podnosilac zahteva koji su utvrđeni sudskom praksom ESLJP-a i odnose se na “*složenost slučaja*”, “*ponašanje nadležnih organa*” i značaj “*predmeta razmatranja*”, odnose se na pravo na pravično i nepristrasno suđenje koje je zagarantovano članom 31. Ustava u vezi sa članom 6. EKLJP i služe za ocenu ustavnosti sudskog postupka za koji se tvrdi da je već isuviše dug. Isti se (i) ne mogu primeniti u vremenskom razmaku od 6 dana od trenutka podnošenja tužbe Osnovnom sudu i podnošenja zahteva Sudu, i (ii) na osnovu sudske prakse ESLJP-a ne služe kao kriterijumi za ocenu “*moгуćnosti*” odugovlaćenja postupka u budućnosti.
186. Takve navode, Sud, u okolnostima konkretnog slučaja, smatra “*pukim sumnjama*” u “*nedelotvornost*” tužbe za upravni spor kao pravno sredstvo i shodno tome, kao takvi, zasnovano i na sudskoj praksi ESLJP-a ne važe kao razlozi za oslobađanje podnosioca zahteva od obaveze iscrpljivanja tog pravnog sredstva. Tim pre kada iz poslednjih informacija koje je primio Sud, proizilazi da je, uprkos navodima podnosioca zahteva, istom Osnovnom sudu u jednom sličnom predmetu bilo potrebno vreme od oko 1 godine za meritorno odlučivanje; a Apelacionom sudu oko osam (8) meseci da odluči u drugoj instanci i potvrdi donetu odluku Osnovnog suda.
187. Sud primećuje da je, od trenutka kada je podnosilac zahteva podneo predmetnu tužbu Osnovnom sudu, odnosno 24. juna 2018. godine, isti podneo Osnovnom sudu i pet zahteva za ubrzanje postupka, i to 16. oktobra 2018. godine, 22. marta 2019. godine, 16. aprila 2019. godine, 5. juna 2019. godine i 4. jula 2019. godine, respektivno, a na osnovu spisa predmeta i do odlučivanja po ovom slučaju pred ovim Sudom, ne proizilazi da je podnosilac zahteva primio bilo kakav odgovor od Osnovnog suda. Pored toga, u odgovorima dostavljenim Sudu, Osnovni sud je potvrdio tvrdnju podnosioca zahteva da nije preduzet nikakav proceduralni korak u pravcu razmatranja navoda podnosioca zahteva o povredi članova 23, 24. i 36. Ustava u vezi sa članom 8. EKLJP.
188. Naime, i kao što je prethodno navedeno, pitanje pred Sudom nije ocena ustavnosti postupaka pred Osnovnim sudom, već ocena ustavnosti osporenog rešenja Agencije za civilnu registraciju. Kako bi izvršio ocenu ovog poslednje spomenutog, Sud bi morao da usvoji zahtev podnosioca za oslobađanje od obaveze iscrpljivanja pravnih sredstava, utvrdivši da tužba za upravni spor u okolnostima konkretnog slučaja i imajući u vidu “*posebne okolnosti*” podnosioca zahteva (i) nije delotvorna, i (ii) nije dovoljno sigurna u teoriji i u praksi.
189. Kao što je napred izloženo, takva konstatacija od strane Suda, u okolnostima kada se tužba za upravni spor pokazala kao delotvorna i dovoljno sigurna ne samo u teoriji, nego i u praksi, u predmetu osobe “Y” koji je rešio isti Osnovni

sud presudom [A. br. 2196/2017] od 27. decembra 2018. godine i u okolnostima koje su iste kao okolnosti podnosioca zahteva, bila bi u suprotnosti sa principom supsidijarnosti, koji je sadržan u stavu 7. člana 113. Ustava i praksi samog Suda i ESLJP-a.

190. Sud je u svojoj sudskoj praksi već utvrdio da ako su postupci u toku pred redovnim sudovima tada se zahtev podnosioca smatra preuranjenim (vidi, u ovom kontekstu slučajeve Suda KI23/10, podnosilac zahteva *Jovica Gadžić*, rešenje o neprihvatljivosti od 19. septembra 2013. godine; KI32/11, podnosilac zahteva *Lulzim Ramaj*, rešenje o neprihvatljivosti od 20. aprila 2012. godine; KI113/12, podnosilac zahteva *Haki Gjocaj*, rešenje o neprihvatljivosti od 25. januara 2013. godine, stav 34; KI114/12, podnosilac zahteva *Kastriot Hasi*, rešenje o neprihvatljivosti od 3. aprila 2013. godine, stav 33; KI07/13, podnosilac zahteva *Ibish Kastrati*, rešenje o neprihvatljivosti od 5. jula 2013. godine, stavovi 28-29; KI58/13, podnosilac zahteva *Sadik Bislimi*, rešenje o neprihvatljivosti od 25. novembra 2013. godine, stav 31, i KI102/16, podnosilac zahteva *Shefqet Berisha*, rešenje o neprihvatljivosti od 2. marta 2017. godine, stav 39).
191. Shodno tome, u okolnostima konkretnog slučaja, a na osnovu principa supsidijarnosti, Sud je dužan da proglasi zahtev podnosioca neprihvatljivim zbog toga što je preuranjen, pružajući na taj način redovnim sudovima mogućnost i prednost da razmotre pitanja koja su izneta u njegovom zahtevu.
192. Proglašavanje ovog zahteva preuranjenim samo po sebi podrazumeva da je podnosiocu zahteva, Ustavom, Zakonom i Poslovníkom o radu zagarrantovana mogućnost da se ponovo obrati ovom Sudu sa zahtevom za ocenu ustavnosti odluka javnih organa, bilo da se radi o njihovim postupcima ili propustima za koje on može da tvrdi da se sastoje od kršenja bilo kojeg njegovog osnovnog prava ili slobode zagarrantovane Ustavom, EKLJP-om ili nekim drugim međunarodnim instrumentima.
193. U zaključku, Sud utvrđuje da podnosilac zahteva nije ispunio uslov prihvatljivosti u pogledu iscrpljenosti pravnih sredstava koji je propisan stavom 7 člana 113. Ustava, stavom 2 člana 47. Zakona i tačkom (b) stava (1) pravila 39. Poslovníka o radu i shodno tome, njegov zahtev treba da se proglasi neprihvatljivim.

Zahtev podnosioca za nadoknadu nematerijalne štete

194. Podnosilac zahteva je tražio od Suda, da mu dosudi nadoknadu za nematerijalnu štetu u vrednosti od 5.000,00 evra zbog povrede njegovih osnovnih prava i sloboda zagarrantovanih Ustavom i EKLJP. Svoj zahtev za nadoknadu nematerijalne štete, podnosilac zahteva zasniva na članu 41. (Pravično zadovoljenje) EKLJP-a i sudskoj praksi ESLJP-a, odnosno na predmetima *Akdivar i drugi protiv Turske* (citiran u tekstu iznad), *B. protiv Francuske* (citiran u tekstu iznad) i *Dolenec protiv Hrvatske* (presuda od 26. februara 2010. godine).
195. Sud primećuje i utvrđuje da član 41. EKLJP-a koji je deo Naslova II [Evropski sud za ljudska prava] EKLJP-a, ne može da posluži kao osnov za potraživanje

„pravičnog zadovoljenja“ ili nadoknadu nematerijalne štete pred Ustavnim sudom, zbog toga što se ovaj član odnosi na nadležnosti ESLJP-a, a ne na nadležnosti domaćih sudova kao sastavnog dela zaštitnog mehanizma zagarantovanog EKLJP-om. Ugovorne strane su dužne da garantuju prava i slobode zagarantovane Naslovom I [Prava i slobode] EKLJP-a. U tom smislu, Sud uzima u obzir činjenicu da ESLJP dosuđuje „pravično zadovoljenje“ ili nadoknadu nematerijalne štete, međutim, to čini na osnovu njegovih specifičnih nadležnosti opisanih u članu 41. EKLJP-a i pravila 60 njegovog Poslovnika o radu.

196. Bez obzira na činjenicu da ESLJP ima specifično ovlašćenje da dodeljuje „pravično zadovoljenje“, ovaj Sud je vezan i uslovljen da postupa samo na osnovu zakonske i procesne regulative koja uređuje njegov rad. Ni u jednom od ovih dokumenata koji uređuju delokrug rada i postupke pred ovim Sudom i radnje koje on može da preduzme, nije predviđeno ekvivalentno ovlašćenje za dosuđivanje „pravičnog zadovoljenja“, onako kako se takva nadležnost pripisuje ESLJP-u sa gore navedenim stavovima.
197. Gore navedeno ne podrazumeva da pojedinci nemaju pravo da traže odštetu od javnih vlasti u slučaju da se utvrdi da je došlo do povreda njihovih prava i sloboda na osnovu zakona koji su na snazi u Republici Kosova. Baš suprotno, sam ESLJP naglašava da je način na koji bi se jedno pravo koje je zaštićeno od EKLJP-a moglo u najvećoj mogućoj visini popraviti, odgovarajućim podnosiocima se treba dati odšteta i to u pravoj visini i u skladu sa pravom koje im je bilo povređeno. (Vidi, primera radi, jedan od slučajeva ESLJP-a s tim u vezi: Gavrilić protiv Moldavije, Presuda od 22. jula 2014. godine). Međutim, ima i takvih slučajeva kada na osnovu specifičnih okolnosti tog slučaja, ESLJP smatra da sam nalaz povrede predstavlja „pravično zadovoljenje“ i za nematerijalnu štetu koju je podnosilac zahteva mogao da pretrpi. (Vidi u tom smislu operativni deo slučaja ESLJP-a, Roman Zaharov protiv Rusije, presuda od 4. decembra 2015. godine).
198. Shodno tome, zahtev podnosioca zahteva treba da se odbije zbog činjenice jer je njegov zahtev proglašen neprihvatljiv kao i zbog činjenice da Sud nema ovlašćenje za dosuđivanje „pravičnog zadovoljenja“ ili „nadoknadu štete“ (vidi, *mutatis mutandis*, slučaj Suda KI177/14, podnosilac zahteva Miodrag Janković, Rešenje za neprihvatljivost od 2. jula 2015. godine, stav 44).

IZ TIH RAZLOGA

Ustavni sud Republike Kosovo, u skladu sa članom 113.7 Ustava, članom 20. Zakona i pravilom 59 (b) Poslovnika o radu, na sednici održanoj 5. septembra 2019. godine, jednoglasno:

ODLUČUJE

- I. DA PROGLASI zahtev neprihvatljivim;
- II. DA DOSTAVI ovo rešenje strankama;
- III. DA OBJAVI ovo rešenje u Službenom listu, u skladu sa članom 20.4 Zakona;
- IV. DA PROGLASI da ovo rešenje stupa na snagu odmah.

Sudija izvestilac

Gresa Caka-Nimani
Gresa Caka-Nimani

Predsednica Ustavnog suda

Arta Rama-Hajrizi
Arta Rama-Hajrizi